NEVELÉSÜGYI SZEMLE

A DÉLMAGYARORSZÁGI NEVELŐK EGYESÜLETÉNEK HIVATALOS LAPJA

SZERKESZTI:
TETTAMANTI BÉLA

TARTALOM:

Emléket Kisparti Jánosnak! 97

KEMÉNY GÁBOR: Magyar pedagógia és korszellem . . 98

VISY JÓZSEF: Antikvitás és korunk 105

BARTOS IMRE: Az élettechnika és az iskola . . . 110

GERGELY GERGELY: Magyarságismeret az iskolában . . 117

NYIKOS GYULA: A SzEI. népfőiskolájáról 123

IRODALOM 132

NEVELÉS ÉS ÉLET 139

EGYESÜLETI ÉLET 142

VI. évfolyam. 1942. 5—6. szám.

SZEGED.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK:

IRODALOM:

Otrokocsi NAGY GÁBOR: Református Kollégiumi Diák-irodalom a Felvilágosodás Korában *(Éber János)*; IVÁNYI FERENC: Virrasztó *(Visy József)*; SOMOGYI JÓZSEF: Hazánk közoktatásügye a második világháborúig *(Alpár Gyula)*; H. A. L. FISCHER: Európa története III. *(Visy József)*; HANKISS JÁNOS: Irodalomszemlélet *(Visy József)*; DEÁK GYULA: Polgári-iskolai irótanárok élete és munkái *(Implom József)*; ILLYÉS GYULA: Kora tavasz *(Krammer Jenő)*; Aldobolyi NAGY MIKLÓS: A Zsitvaszög tájnépesedése *(Szabó Pál Zoltán)* — — — — 132—139

NEVELÉS ÉS ÉLET:

A történelem tanításának célja *(Augur)*; A cserkészet jövője *(Alpár Gyula)*; Fajbiológiai tanfolyamok a horvát pedagógusok és orvosok számára *(Vándor Gyula)*; Ismerd meg Budapestet — — — — — 139—242

EGYESÜLETI ÉLET: — — — — — — 142—144

MUNKATÁRSAINK:

Dr. KEMÉNY GÁBOR nyugd. gimn. tanár (Budapest). — Dr. VISY JÓZSEF gimn. tanár (Szeged). — Dr. BARTOS IMRE gimn. tanár (Szeged). — GERGELY GERGELY polg. isk. tanár (Szeged). — NYIKOS GYULA gyakorló tanárjelölt, a SzEI. ifj. elnöke (Szeged).

SZERKESZTŐSÉG: Szeged, Horváth Mihály-utca 2—4.

KIADÓHIVATAL: Szeged, Baross Gábor-utca 2. sz.

Minden kézirat a szerkesztőség címére küldendő.

A NEVELÉSÜGYI SZEMLE megjelenik évente legalább öt, kettős számjelzésű füzetben febr., ápril., jún., szept. és nov. hónapban. Előfizetési ára évi 10 P. — Csekkszámla száma: 603; címe: Szeged-Csongrádi Takarékpénztár (az értesítő lapon a következő jelzéssel: Nevelésügyi Szemle előfizetése). Egyes szám ára 1·20 P. kettős szám ára 2·40 P.

Felelős szerkesztő: Dr. Tettamanti Béla. Felelős kiadó: Dr. Szalkai Zoltán.

Emléket Kisparti Jánosnak!

Karácsonykor mult egy éve, hogy Kisparti János, a szegedi tankerület főigazgatója, ereje teljében, nagy alkotások tervével, eltávozott az élők sorából. Erős egyéniség és nagyvonalú lélek volt és ép azért bizonyos, hogy emléke kitörölhetetlenül él mindazok lelkében, akik szorosabb kapcsolatba kerültek vele. De a legmélyebben és legőszintébben emlékező ember is halandó és esendő! Az emlékezés lángja olyan mint a halottimécses fénye: csak kicsi kört világit meg és alig lobbanó rezdülésében már érezni a végső elmulás melankóliáját. Kisparti János egyénisége többet érdemel ennél a — mulandó emberekhez és tovatűnő időkhöz kötött — emlékezésnél. Olyan emléket kell neki állítani, mely nemzedék során hirdeti majd, hogy nem csak kötelességtudó felelősségét érző hivatalnok volt, fáradhatatlan munkaerő, hanem mindenekfölött a rábizott lelkek erőskezű sáfárja, irányítója és eligazítója. Kisparti János nevelő volt, nem hivatalból csak, hanem lelkületének, egyéniségének örök célokra irányuló, filozófián és lélektanon edzett akaratának irányító, parancsoló erejével. Nevelő volt, mert volt mivel nevelnie: *maga is megnevelt, kiformálódott emberséget jelentett és nem tudnánk méltóbb emléket állítani neki, mint épen azzal, hogy egy nevelői tettel kötjük össze nevét. Kisparti János szegény emberek gyermeke volt, népi sarj és paraszti sorból küzdötte fel magát a magyar nevelésügy és kultúra egyik legfontosabb őrhelyére. A tehetség jogán ért el, amit elért, állítsunk tehát neki emléket azzal, hogy alapítványt teszünk a nevére, azzal a céllal, hogy egy kiváló tehetségű parasztfiút olyan összeghez juttassunk, amellyel legalább az első lépést tehesse meg nagyobb gond nélkül az egyetem felé.*

Az alapítvány összegét a tankerület középiskoláinak kellene előteremteniök, vallási különbség nélkül, az iskolai ünnepélyek jövedelmének, illetve az ilyen jövedelem bizonyos részének önkéntes felajánlásával. Természetesen annak sincs akadálya, hogy az elhunytnak barátai és tisztelői, aztán a tankerület tanári testületei is hozzájáruljanak az összeg megszaporitásához. Legalább 3000 P-re gondolunk, de ennél nagyobb összeget is elő kellene teremtenünk. A módokról még gondolkozhatunk, de úgy véljük, hogy a tehetség-mentésnek ez a módja — exempla trahunt! — a legmagátólértetődőbb kötelessége mindnyájunknak. Az alapítványi összeg kamatát sorban kapná a hozzájáruló intézetek arra érdemes, jeles érett, népi származású diákja. Az alapítványt a szegedi tankerület mindenkori főigazgatója kezelné és a tőke szaporításának természetesen később sem lenne semmi akadálya.

Úgy gondoljuk, hogy ezzel az alapítvánnyal Kisparti Jánosnak, a népi sarjnak, a kiváló tehetségnek, a nagy elgondolásokkal sirba szállt főigazgatónak legfőképen pedig a nevelőnek *valóban ércnél maradandóbb emléket állítanánk.*[1]) *Szerkesztőség.*

[1]) A Nevelésügyi Szemle szerkesztősége az alapítvány gondolatát igaz kegyelettel és mély hálával veti fel. A kiadóhivatal végzi majd a befolyó összegek *(a csekklapon külön feltüntve: Kisparti alapítvány)* nyilvántartását, nyugtázását, illetve rendeltetési helyükre való juttatását.

Magyar pedagógia és korszellem.

(Jegyzetek az új magyar nevelés elméletéhez.)

1.) Apáczai és a korszellem. A lélekanalízis az emberi szellem sok más jelensége mellett a nevelés feladatát is élesebben megvilágította. Ma jobban érezzük, mint eddig, hogy a nevelés igazi feladata: a *jobbat, a normálisabbat felszínre hozni* és érvényesíteni s egyben azt is, hogy ezeket a sokszor lappangó értékeket a lélekanalízis segítségével könnyebben tudjuk napvilágra hozni. Ilyen értelemben a lélekanalízis magának a korszellemnek is egyik legjellemzőbb feladata. Ez a felismerés nemcsak a modern pedagógiát, de a magyar nevelés útját is meghatározta. Ezzel a megállapítással nem akarunk anakronizmusnak látszó következtetéseket tenni. A lélekanalízis az új idők terméke: a magyar nevelés úttörői között pedig már századokkal ezelőtt voltak olyan gondolkodók, akik megértették a korszellemet, vagy helyesebben az építő korszellemet. Nem Bethlen Gáborra, Pázmány Péterre, Lorántffy Zsuzsannára vagy más intézetalapító fejedelemre vagy főúrra gondolunk, de elsősorban azokra, akik a nevelésnek az egyénekben végbemenő folyamatát végiggondolták, a maguk lelkében végigélték. A korszellem ilyen megértője volt Apáczai, aki nem csupán azért volt korszerű, mert korának enciklopédikus tudományosságát úgyszólván magába szívta —, mert Cartesius tudományát megértve ő isharcolt az „eleve való ítéletek" ellen —, hanem azért, mert a maga példáján okulva *meglátta azt az utat, mely lélektől lélekig vezet* s megértette — több századdal a gyermektanulmányozás és lélekkutatás előtt — hogy a tanítónak le kell hajolni a tanítványhoz, hogy azt magához emelje hogy neki utat mutasson. Magyar Encyclopaediájának Előszavából milyen szép, meleg színekkel emelkedik ki Porcsalmi András nemes alakja. Apáczai nem tudja elfelejteni a „mély tudományú jeles férfit", aki őt „házában nyájas társalkodásra méltóztatván az ő mélységes tanultságának kincseit t. i. maga-szerezte jegyzőkönyvét, mutogatván, melyben többnyire minden tudomány foglaltatott" és őt e példa követésére „szívreható szavakkal ösztönzé". A megértésnek ilyen vágya határozza meg Apáczainak tanári magatartását, sőt módszerét is. Nemcsak a tárgy, hanem a tanuló lelkének ismerete is kell hozzá, hogy ilyen módszeres utasítást adjon: a könnyebb részről kell átmenni a nehezebb részek tanulására. Hol voltunk még a gyermek érdeklődéseinek kutatásától, az egyéni képesség felderítésétől, a lélekanalízis nagyszerű útmutatásától vagy a típuskülönbségek ismeretétől, midőn Apáczai a „különbféle elmékhez való alkalmazkodást" sürgette. Nemcsak a nagy pedagógus rajongásának, hanem a gyermeki lélek tudatos ismeretének lehet betudni, hogy Apáczai a tanítás munkájában *ép annyira figyelembe veszi a tanítvány lelkületet, mint a tárgy természetét.* Felveti a kérdést: Mit kell meglátni a tanítványban, mielőtt az tanulásra adná magát?

„Első kérdés: csudálkozó-é a tanulásnak szép voltán? Van-e komoly célkitűzése? Nem terhelik-e tudománybéli kilenc akadályok? a bűnnek mocska, a szennyesség, félénkség, magahittség, a külön való

tanulás, a haszontalan időtöltés, a sok téstova kapás, melyen két szék közt a porban maradunk, a rendetlen tanulás, a tanítóknak változtatása."

Jellemző Apáczaira, hogy keresi a „gyengédekhez" illő módszert s az, hogy minden tárgynak anyanyelven való tanítását sürgeti. Ez nála nemcsak a magyar nemzeti kultúra, természetes célkitűzésének, de annak a lélekismereten alapuló célkitűzésnek és helyes módszernek kérdése is, mely szerint minden hiábavaló, ha a gyermek nem érti, mert „anyanyelven lehet megéleszteni a mathematikai csodálatos szép dolgokat" s aki a fizikát tanítja, azt csak az anyanyelv használata teszi képessé arra, hogy „nevezet szerint való dolgokra ottan leszálljon, ottan hasznukat a világi életre megmutogassa."

A korszellem mindég összetett jelenség s éppen Apáczai élete mutatja, hogy neki a magáéval ellenkező nézetekkel, a máskép gondolkozó egyházfőkkel, sőt fejedelemmel is nehéz harcokat kellett vívnia. S az idő mégis azt igazolta, hogy ami a korszellemben építő és maradandó volt, azt Apáczai értette és valósította meg nemcsak irodalmi munkájával, hanem egész szellemi magatartásával.

2. Eötvös és az európai korszellem. Emberekre és művekre gyakran mondjuk, hogy a korszellem hozta őket létre. S ez — legalább részben minden komoly gondolkodó életmunkájára illik. A 18-ik század pl. a szintézis kora volt s ez magyarázza a *Ratio Educationis* megszerkesztését. A század összefoglalta az ismereteket: az ismeretek közlésének módszerét szintézisbe kellett foglalni s mégis a mi szemünkben Eötvös és munkája voltak a korszellem igazi kifejezői. A Ratio Educationis minden formai igazsága mellett eredendő, talán „korszerű" tévedést tartalmazott, azt akarván elhitetni, hogy felsőbb elrendelésre uniformis gyanánt lehet rákényszeríteni bizonyos racionális módszereket különböző népekre. Ezt az alaptévedést később Eötvös hozta helyre a magyarság javára. A reformkorszak vezetői között ő látta meg legtudatosabban, hogy a nemzeti kultúra felépítésének személyi tényezői legalább is olyan fontosak, mint a tárgyi feltételei. A Ratio Educationis csak a tárgyakat hangolta össze, Eötvös felismerte az egyesek és közösségek sajátosságait s célul tűzte ki, hogy organikus megszervezés útján európai ismerettartalommal alapozza meg a magyar kultúrát. Politikában és kultúrában egyaránt az egyénnel veleszületett szabadságjog a kiindulópontja s mivel ez a magyar emberre nem lehet más, mint a magyar génius érvényesülése, tehát Eötvös kultúrális elgondolása: az európaiasság és magyarság természetes szintézise. *Az egyéniség szabad munkája és közösség érdeke egy síkban találkoznak nála.* Az egyéniség érvényesülése Eötvös koncepciójában még nem a lélekkutatás felderített tényeiből, hanem az egyéni szabadság elvéből és gyakorlatából következik s ezen az egyéni szabadságon alapul politikai viszonylatban a kultúrális és nemzetiségi szabadság, iskolai viszonylatban a tanszabadság. Eötvös a tanszabadságon felépülő kultúrát az államszervezettel elválaszthatatlan kapcsolatban látja, ez a látásmód határozta meg európaiasságát és magyarságát és ez a szintézis mutatja meg leginkább, *hogyan érti meg egy lángelme a korszellem építő, jobbik részét.*

Eötvös eredeti koncepcióit eltemette a magyar szabadságharc leverése. A „történelmi kihagyás" húsz éve alatt nem lehetett szó európai magyarságról. A kiegyezés után újra Eötvös veszi kezébe az elejtett fonalat. Az elmult idők alatt látóköre tágult, meggyőződése erősödött. A nemzetiségi veszély legjobb ellenszerének a mély, magyar nemzeti kultúrát tartotta; továbbra is védte, hirdette a tanítási, politikai és sajtószabadságot, szervezte az iskolák államosítását, keményen harcolt a maradi gondolkodás támadásai ellen. Nemcsak intézményeket alkotott, embereket is nevelt, buzdított, gyámolított és odaállította őket az intézmények élére. Nem rajta múlt, hogy átfogó elgondolásait nem tudta hiány nélkül valósággá érlelni, de az ő érdeme, hogy Apáczai eszményi kultúrépületét szervezett kultúrintézményekben erősíti meg. Amit Apáczai tervezett s amit Eötvös alkotott, az mind örök értékű magyar hagyomány lettt.

3.) Schneller és az Eötvös tradició. A kiegyezés után az Eötvös hagyományok ápolását követelte a teremtő korszellem. Ennek szolgálatában áll a személyiség pedagógiájának nagy magyar hirdetője: Schneller István. Nemcsak hirdette, hanem — sokkal több — gyakorolta is a személyiség megbecsülését. S ez a gyakorlás, ez a magatartás jelentette igazán az Eötvös-hagyományok követését. Eötvös megszervezte a magyar közoktatást, ámde az ő koncepcióit nem tudták akármilyen fel nem készült egyének végrehajtani. Ehhez „személyiségek" kellettek, akikben égett az emberszeretet és a hivatásérzet ki nem alvó tüze. Ilyen személyiség volt Schneller és ilyenek kialakulását akarta elérni mint egyetemi professzor. Eötvös kiinduló pontja az egyén politikai szabadsága, Schnelleré a vallásos világnézet volt. És mivel mindkettő távol volt a fanatizmustól vagy dogmatizmustól, túl a politika és vallás formáin találkozniok kellett. Mindketten nemcsak a logika, de az értelem emberei is voltak. (Eötvös, Széchenyi és Wesselényi „misericordianus politikus"-nak nevezték.) Mindketten szeretettel tudtak mások sorsára reagálni, mindketten tudták mások jobb énjét felébreszteni és ketten együtt azt dokumentálják, hogy az igazi nagy alkotóknak — még ha látszólag más is a kiindulópontjuk — közös vallásuk a szeretetből táplálkozik. Ez a lelke mélyéből felbuzgó erőforrás tette Schnellert képessé arra, hogy egész lélekkel részt vegyen a kolozsvári egyetem tradicióinak megteremtésében, de arra is, hogy a professzorok vagy egyetemi hallgatók veszélyeztetett tanszabadságának védelmére keljen. Ez a gondolkodásmód nem volt, nem lehetett mindég párhuzamos a hivatalos felfogással. Öt azonban az ilyen ellentétek nem zavarták. Szegedi rektorsága alatt a világnézeti ellentéktől felkavart időkben azzal szolgálta a korszellem jobbik részét, hog még a korszerűtlenség gyanújával sem törődve, a kolozsvári egyetem nemes hagyományait ápolta és érvényesítette.

4.) Nagy László megszervezi a magyar gyermektanulmányozást. A gyermektanulmányozástól a pályaválasztásig. A megfelelő személyek kiválasztása már Apáczait is izgatóan érdekelte. Eötvös személyes felismerése, éles intuiciója révén látja meg azokat, akiket érdemes utazási ösztöndíjakkal ellátni, külföldi tanulmányokkal megbízni, hogy itthon

értékesítsék tapasztalataikat. Schneller nagy tudásával és szuggesztív erejével neveli a pedagógusokat. A huszadik század már nem elégedhetik meg ennyivel. Az ipar, kereskedelem, a közlekedési eszközök bonyolodottá teszik a társadalmi életet, a gyermek több hatóerőnek van kitéve, mint szülei voltak, a generációs ellentétek élesednek, a szociális ellenmondások érezhetőbbek, a kultúra utáni szomjúság növekszik, a tanulni vágyók száma emelkedik s a gyermek egyre tulterhelőbb feladatok előtt s egyre értetlenebbül áll szülei, tanítói és kortársai között. Rousseau nagy intését — Ismerjétek meg a gyermeket! — a huszadik század már égető tudományos és nevelői feladatának látja. Erre az igazán korszerű feladatra nálunk *Nagy László* hívja fel az érdeklődést. 1906-ban tartja meg a Magyar Filozófiai Társaságban *A gyermektanulmányozás mai állapotáról* c. előadását, mely határjelző állomás a magyar lélektani kutatás és a magyar nevelés történetében.

Nagy László útja — *„A gyermektanulmányozás mai állapotától“* — *„A pedagógiai biológiáig“* — mindég szigorúan tudományos, de kutatása sohasem önmagáért való munka. Kutatásai és iskolaszervezői tanulmányai mindég a jobb, erkölcsösebb, öntudatosabb társadalomépítés szintézisében találkoznak... Az út elején a gyermek áll, akit a lélek szuggeráló erejével, a tudás minden eszközével meg kell ismerni, akinek alkotó erejét felszínre kell hozni és a fejlődő egyén érdekében érvényesíteni —, az út végén egy olyan társadalom, melynek iskolái a gyermekeket — legsajátosabb erőik alapján — készítik elő a pályaválasztásra: „Arra kellene vezérelni az ifjút, hogy mikor pályát választ, ne csak a vagyonra gondoljon, hanem a munkára, annak erkölcsi értékére is s vesse latba a maga egyéniségét is. Ne azt a pályát válassza, mely sok vagyonhoz juttatja, hanem amelyen a munka az ő egyéniségével egyezik.“ [1])

Tudományos, lélekkutató munka — jókedvű, a gyermeket megértő iskola: ilyen fokozatokon át látta felépíthetőnek Nagy Lászó a jobb társadalmat. Igy szolgálta a teremtő korszellemet.

5. Imre Sándor munkairánya. — Összefoglaló művek. — Nevelési célok tisztázása. A nagy pedagógusok sohasem végeznek valamely részletmunkát l'art pour l'art, minden téglarakásuk a nagy épület emelését szolgálja. Nagy László egyéniség-kutatása és Schneller személyiség-kultusza a társadalmi fejlődést szolgálják. Mind a ketten kidolgozzák a magyar közoktatás reformját, mindkettőjük elmélete szükségképen bővül szociális pedagógiává. „Az egyest a társadalom, a nép számára kell nevelni —“ mondja Schneller s ezt a célkitűzést építi tovább a maga módján *Imre* Sándor, Schneller tanítványa. Imre Sándor az élő Mesteren kívül Széchenyi tényeiben és ténykedéseiben és tetteinek elvi alapjaiban keres és talál feleletet a magyar nevelés megoldatlan kérdéseire. Nagy László zászlóbontását megelőzően írja meg Imre Széchenyi tanulmányát. „Felfogását azért is érdemes megismerni — írja Széchenyiről — mert távolról sem az iskola munkása, nem annak a nézeteit emlegeti. Nem szűk látókörű, hanem belátja látva és tanulva az egész világ-

[1]) *A pályaválasztásról* 1924.

got, tevékeny és sokat tanult ember, akiben egymás mellett az erősen kifejlett gyakorlati érzék és bölcselő észjárás... Egész tevékenységének az az alapja, hogy széles látóköre határait az emberiség fogalma jelölte ki, munkája terét ezen belül a nemzetiség állapítja meg." Széchenyin kívül Eötvöshöz, Wesselényihez s a magyar történet más nagy gondolkozóihoz fordul Imre, azokhoz tehát, akiknél az európai gondolattartalom mély szociális érzékkel párosul. Így már az elindulás évei is a szociálpedagógia felé irányítják. „Nevelés és szocializmus" című, több mint három évtizede megjelent könyvében a korszellem követelését felismerve nyiltan hirdeti: „nem szabad a nevelést szűkkörű, sőt talán kicsinyes célok szolgálatába állítani, mert akkor nem lehet eszköze annak, amit igazán szolgálni tartozik: a szabad fejlődésnek."

Nagy történelmi fordulatok idején maga a korszellem is válságba jut s ezt a nevelésügy válsága is nyomon kíséri. Nálunk sem lehetett máskép húsz évvel ezelőtt. Válságos időben megnő a nevelési munka jelentősége, súlyosbodik a pedagógus szerepe, de felelőssége is. Ilyenkor a nevelést sorskérdésnek nézik, melyre azonban épen a beállott változások miatt nehéz feleletet adni. Érdekes és hasznos lenne részletesen feldolgozni: hogyan reagáltak az egész magyar szellemterületen erre a sorskérdésre. Ime nehány változatos pillanatfelvétel. (Gyakorlatilag itt csupán Klebelsberg kultúrpolitikájára utalunk, amely az iskolaszervezetek kiépítésében, a külföldi magyar tudományos intézetek megszervezésében nyilvánult. Hogy itt az alkotásvágyon kívül a szellemi verseny is szerepet játszik, azt talán nem is kell hangsúlyoznunk. Ezt a szellemi egyenrangúságra való törekvést élesen megvilágítja *Ereky István* kitűnő könyve, az *Egyetemi reform*, mely a magyar egyetem fejlődésrajzát a külföldi egyetemek szervezetével és működésével párhuzamban mutatja be.)

Csonkamagyarországon az összefoglaló elméleti munkák egész sora indul meg. Ez a két évtized hozza felszínre *Finánczy Ernő, Kornis Gyula* és *Kemény Ferenc* szerkesztésében a *Magyar Pedagógiai Lexikont*, Finánczy neveléstörténeteinek befejező sorát, *Kornis: A magyar művelődés eszményeit. Imre Sándor* könyvében: *A neveléstudomány magyar feladatai*-t. *Nagy László: Magyar közoktatási reformjának* új kiadását.

Magyarország független állam lett, de az európai hatalmi viszonylatok és megkötő erők miatt egyelőre inkább szellemileg juttatja kifejezésre nemzeti öncélúságát s ebben a helyzetben nagyobb érdeklődéssel fordul a magyar nevelési rendszer úttörői felé. A magára éledő kor szintéziséhez tartozik az a tanulmánysorozat is, amellyel *Tettamanti Béla* a *neveléstudomány magyar rendszereit* (Kármán, Schneller, Imre, Mitrovics, Weszely, Prohászka Lajos elméleteit) feldolgozza.

6. A nevelés mint sorskérdés. Makkai könyve a magyar nevelésről és magyar műveltségről. Nem csoda, hogy mikor az egész magyarság életsorsa a történelem mérlegére kerül, akkor a nevelést is sorskérdésnek érzik és a nevelés problematikájában is beállnak a válságelméletek: mi a magyar nevelés végső értelme? Meg lehet-e találni azt az archimedesi pontot, amelyből a nevelést s vele együtt a magyar sorsot

jobbra lehet fordítani? E kérdéssel kapcsolatban több értékes könyvet kellene megvitatni (Imre: A neveléstudomány magyar feladatai; Prohászka Lajos: Vándor és bujdosó; Varga Béla: A pedagógia alapkérdése; Karácsony Sándor: Magyar észjárás), de inkább külön tanulmányra tartogatjuk ezt. Itt *Makkai* Sándor: *Magyar nevelés magyar műveltségére* (1937) térünk ki csupán, mint az átmeneti, valóban izgalmas kornak egyik jellegzetes alkotására. Igazi válságpedagógia tükrözik ebben a műben. Makkai úgy érzi, hogy a történelem félelmetes csomópontjába kerültünk s ha nem akarunk elveszni az idők dzsungelének bozótjában, új határoló és útjelző köveket kell felállítani. Sötét színben látja a lefolyt két évtized szellemi fejlődését s a nemzet újjászületése szempontjából — de a napi politika áramlatait is latba vetve — vizsgálja a magyar nevelés és műveltség kérdéseit.[1]) A kétségbeesésnek és bizakodásnak, a baljóslatú tényeknek és optimista következtetéseknek felsorakoztatása ez a könyv s ennyiben igazán hű képe egy átmeneti izgalmas kornak.

„A veszettül meggyorsult élettempó csodákat mívelt — írja Makkai — a politikai, gazdasági, szellemi élet terén egyaránt káprázatos sora rohant el előttünk programmoknak, irányoknak, kezdeményezéseknek, alkotásoknak és bukásoknak. Az egyetlen nagy válság, amiben azóta élünk, a válságok és válságocskák sokaságára hullott széjjel, melyek közül egyet-egyet diadalmasan megoldottak, hogy tíz új támadjon helyette." Bizonyos, hogy az emberválság minket is érint, de talán mégis túlzóan, tragikus beállítás azt hinni, hogy: „minden más náció azt hiszi, hogy csak úgy valósíthatja meg céljait, ha a magyart elpusztítja. Létünk zavarja a emberközösség békéjét. A nemzetek állítólag békét, igazságot és testvériséget akarnak. Állítólag tehát evangéliumi elveket vallanak. De mi rémült ámulattal kérdezzük: miért látják ezeknek az elveknek érvényesülését egyedül a mi kiközösítésünk árán biztosítottnak? Miért nem tudnak a mi halálraítélésünk nélkül élni? Hiszen a magyar nemzet sokszor saját értékeinek árán is vállalta és halálos komolysággal vette magára az európaiság mértékét"[2])

Európa veszni hagyja a magyarságot — ez a szomorú alaptónus szövi át Makkai könyvét s nagyon természetes, hogy ebből a tragikus állapotból kivezető útat keres. Nem az Európától való elfordulással, nem a dacos turanizmussal, hanem a faji sajátosságok, az ősi tradiciók érvényesítésével, a néplélek ősrétegébe való visszahajlással, végül azzal, hogy valóban és mélységesen európaibbá legyünk híven azokhoz az elvekhez, ahhoz a szellemhez, melyet Európa megtagadott.

Ezekhez a szubjektív érzésekhez objektiv megállapítások kívánkoznak: vajjon az önmagát is tépő *Európa nem hagyja-e önmagát is veszni?* — mert *ha így van*, akkor kisebbedik a vád Európa ellen és nő a felelősség a magunk revíziójáért, amelyet Makkai annyira kívánatosnak tart.

Azzal a kérdéssel is szembe kell nézni, vajjon csakugyan az eu-

[1]) Magyar nevelés magyar műveltség Budapest, 1937.
[2]) Id. m. 5.

rópai szellemet szolgáltuk-e vagy ha nem eléggé, hogyan szolgálhatjuk ezután? Hogy a nevelő hatalom változik válságos időben, az kétségtelen, de kérdés, és ezt kis népnek, mely egyedül a szellem erejére támaszkodhatik, nagyon meg kell szívelnie, vajjon a divatos nevelő hatalmak az örök fejlődés szolgálatában állnak-e?

Ha a nevelés gyakorlata nem tudja magát mentesíteni a dinamikusan ható tények erejétől, nem csoda, hogy a nevelés elméletírója is hatása alá kerül a történelem sodró folyamatának. Nem csoda, ha kiábrándul mindenből, ami eddig volt, mindenből, ami eddig nevelő hatalomnak nevezte magát és nem csoda, ha a kétségbeesés lejártaknak tünteti fel előtte az örök értékű hatalmakat s örök értékűeknek mutatja azokat, melyeket csak a sorsváltozás hozott felszínre. Makkai kiábrándult a liberális humanizmus világpolgárságából, az osztálynevelés tömeg- és gépgyártásából, a racionális állami nevelés formalizmusából, sőt meghaladottnak ítéli a személyiség pedagógiáját és a szociális nevelést is, úgy látván, hogy ennek helyébe a szigorúan értelmezett nemzetnevelés lépett. S mindebből arra következtet, hogy „ma a fajközösség alapján álló nemzeti társadalom, ez a határozott és tartalmi valóság lett a döntő nevelő hatalom."

Nem megnyugtató ez a következtetés, mert hiszen az a nemzetnevelés, amelyet Széchenyi és Eötvös hirdettek, a személyiség pedagógiája, amit nálunk Schneller tanított, a magyar gyermektanulmányozás, amelynek eredményeire, Nagy László közoktatási tervezetét felépítette, a magyar nevelés tudományos feladatai, ahogyan azokat Finánczy Ernő, Imre Sándor megfogalmazták —, egyben a magyar nemzeti társadalmat is építették. Igaz, hogy ez a társadalom nem kimondottan a fajközösségre épült, de a Széchenyi-Eötvös korszak nagysága épen abban rejlett, hogy a nemzeti géniusz erejében egyesítette mindazokat, akiket a sorsközösség egy évezreden át együtt tartott s ez a nemzeti géniusz tudta a Damjanichokat, a Petőfieket s velük együtt a lakosok százezreit a magyar szellem s a magyar jövő szolgálatába állítani. Imre Sándor mondja, hogy a nevelés nem politikai eszköz, hanem önálló tényező a nemzet életében, de csakis akkor, ha a *nemzetnevelést nemzetté nevelés előzi meg* „mely első sorban politikai feladat az emberi jogokban való részesítés által." Igaz: új elméletre, új szervezésre, új kulúrpolitikára van szükség, de ha a Széchenyi, Eötvös reformok helyett még sem tudunk jobban megalapozott elméleteket felállítani, akkor félős, hogy nem lesz elég jó orvosság a régi teória eldobása, akkor jobb lenne talán csupán a lelkünket revidiálni, az értelmünket élesíteni, hogy jobban megértsük, mire tanítottak száz év előtt a magyar szellem héroszai.

Makkai a régi nevelés sok hibáját látja. Ha már a sorsközösség alapján eggyéforrasztott nemzet nevelése is „magasztaló ámítást végzett, mennyivel inkább ki van téve ennek a fajközösség által együvé forrasztott nemzet, mert a sorközösség valóság, a fajközösséghez pedig akár tudományos tekintetben, akár a reális megvalósítás szempontjából kétségek férnek. A nevelésnek épúgy, mint a műveltségnek a fejlődés szolgálatában kell állnia, ez pedig csak akkor történhetik meg akár a

fajon, akár a nemzeten belül, ha az egyének fejlődése a közösség érdekében minél nagyobb mértékben, azaz: teljes mértékben biztosítva van. Csakis így fejlődhetik ki az új vezetőréteg csakis így lehet új és erős középosztályt nevelni, így lehet a népet felemelni az intelligencia ragyogásába, így tisztulhat meg a nacionalizmus a ma még kisebbségellenes alkatelemeitől s így lehet méltó a nagy örökhagyókhoz: Bethlen Gábor, Zrinyi, Széchenyi István alakjaihoz, kiknek arcképeit Makkai oly mesteri módon megrajzolja. Makkai sötétnek látja a jelent, súlyosnak a magyarságra váró feladatot, de bízik benne, hogy olyan magyar műveltséget tudunk teremteni, melyben a mi nemzeti szellemünk éli és valósítja meg az egyetemes szellemiséget.

„Így lehetünk különb európaiak, mint a többi politikai Európa. Ki tudja talán mi vagyunk azok, akik a magyar nemzeti kultúránk által visszaadhatjuk az európai szó elveszőben levő hitelét európai erényeket valósítván meg Európa bűnei nélkül." [1])

Makkai pesszimizmusa szubjektive nagyon is érthető, az a hatalmas optimizmus viszont, mely az európai szó hitelét a magyarsággal akarja megvalósítani, súlyos feladatra utal, arra, hogy az örökhagyók szelleméhez méltón tudjunk igazán európaiak lenni.

Érdekes, hogy a magyarság világmegváltó hivatása hogyan tükröződik Vajda Péter szavaiból. Vajda a Széchenyi-Deák-Vörösmarty korszak költőprofesszora a szarvasi evangélikus templom szószékéből vasárnaponként Erkölcsi Beszédeket mond 1846-ban és ott mondja el a feltámadásról szóló beszédében:

„Nemzetem ifjai és férfiak e szép hazában, ragadjuk meg az eszmét, ragadjuk meg a fáklyát és tűzzük ki a Tátra ormára, hogy ott nappá erősödjék és *mi legyünk, akiktől az új fény kiindul.*"

Kemény Gábor.

Antikvitás és korunk. II.

Az antik „személyiség" fogalma nemzetnevelésünkben.

„Die Antike soll nicht die Norm sein, sondern eine belebende Kraft der heutigen Kultur."
(Zielinski)

A gimnáziumi tantárgyak között az irodalom és történelem mellett a klasszikus nyelvek képviselik — sokak előtt érthetetlen okból — a humanista oktatás főtárgyait. Az alábbiakban rá akarunk mutatni néhány elvi meggondolásra, amelyek igazolják, hogy a kialakuló embereszménynek és a szellemi öntudatosulásnak legősibb gyökerei valóban a klasszikus kor világnézetéhez és paideia-vágyához nyúlnak vissza. Egyben utalni akarunk az ókori kultura gazdag gondolatörökségének néhány vonására, amelyek segítségével a humanista oktatásunkat ténylegesen beállíthatjuk egy magasabbrendű és öntudatos személyiség kialakítási folyamatába.

[1]) Id. m. 242.

Előre kell bocsátanunk, hogy a klasszikus irodalom pedagógiai értékének vizsgálata során a nevelés szót tágabb és épen ezért talán eredetibb értelmezésében fogjuk tekinteni. A nevelés u. i. jelenti nemcsak a tételes szabályrendeleteknek, utasításoknak, tanterveknek összeségét és didaktikai eljárással való életrekeltését, vagyis a gyakorlati (hivatásszerű) gyermekvezetést, hanem jelenti mindazt az alakító hatású, emelő, finomító szellemformálást és egyéniségképzést, amely mint nevelő erő nagy gondolkozók eszmevilágából a közösségbe átsugárzik. Homeros, Sokrates, Platon, Aristoteles és Sophokles tehát abban az értelemben nemzetnevelők, ahogyan a magyarság legnagyobb nemzetnevelőinek tartjuk Zrinyit, Pázmányt, Vörösmartyt, Arany Jánost, Széchenyit vagy Prohászkát.

* * *

Embert nevelni csak emberi (humanus) tárgyakkal lehet. Mivel pedig az antikvitás irodalma és bölcseleti vizsgálódása volt az, amely először kísérelte meg az emberibb életnézés és tisztultabb emberkép vázolását, minden pedagógiának, amely a történeti fejlődés instruktív hatásáról nem akar lemondani, kétségtelenül az ókori alapvetésből kell kiindulnia. Senki sem vetheti azonban ezért joggal a szemünkre, hogy a klasszikus oktatás a növendékek figyelmét a mai élet sürgető kérdéseitől elvonja és valami álmatag ókonzervativizmusra vagy elvont, időszerűtlen ábrándozásra vezeti. A mi tekintetünk u. i. az embertudat első derengésének elemzésekor is előre irányul. Hiszen épen a történeti *multnak* és a szellemi öntudatosulás folyamatának vizsgálata képesíti tekintetünket a *jelen* fejlődésének és a *jövő* igényeinek helyes felismerésére. Ha tölgy a gyökereit mélyen a földbe is ereszti, amelyben nő, — Zielinski szemléletes hasonlata szerint — nem azért teszi ezt, mintha vissza akarna fejlődni a földbe, hanem, mert ő ebből a talajból meríti életerejét, amelynek segítségével emelkedhet az ég felé, hogy így fölé-jeterebélyesedjen minden bokornok és fűszálnak, amely a maga tápláló nedveit csak a talaj felszínéből szívja. (Die Ant. u. Wir. 66.)

A humanizmus értékeszméjének életalakító sőt történelemformáló erejére Heder, majd Humboldt hívta fel az ujkori irodalom és nevelés figyelmét. Herder szerint a nevelésnek és ezen keresztül az egész emberi fejlődésnek célja a humánumeszménynek megvalósulása: „Der Geist, den wir aus Schriften der Alten ziehen sollen: gesunder Verstand, und ein gesundes Herz, die wahre Philosophie und Richtung des Lebens, bona mens und Humanität ist." (Briefen zur Beförderung der Humanität. 93 1. V.ö. Humboldt. W, Über das Studium desAltertums 33-42 lk.; ezenkívül Das XIX. Jahrhundert. II. 4. 1.)

Mármost, hogy nevelői eljárásunk a helyesen értelmezett — és nem szélsőséges világnézeti célzatossággal megmásított, vagy valamely politikai irányzat számára kisajátított, — humánumeszmény terjedését szolgálhassa, bele kell merülnünk az antikvitás nagy gondolkozóinak elmélődéseibe és meg kell vizsgálnunk náluk a személyiség öntudatára ébredő embernek lélekrajzát. (Az antik világkép és embereszmény kialakításában a görög és római géniusz más-más szerepet vitt. Az

eszmék termelése, teoretikus tisztázása és elvi rendszerezése kétségtelenül a görögség érdeme. A római karakternek viszont inkább a különböző rendszerek alkalmazható elemeinek kiválogatása és szerves összeillesztése felelt meg. Ebből érthető tehát, hogy az elméleti kibontakozás oknyomozó kutatójának a görögség tud többet mondani. A római irodalomban megtestesülő humánumgondolatra a *Szellem és Élet* 1940. 3. évf. 101—117. lapjain mutattunk rá.)

A görög filozófia a természeti létezés kérdéseinek felderítése után az ember felé fordította figyelmét Sokrates, Platon és Aristoteles etikai emberszemlélése nyomán mutathatunk rá növendékeink előtt, hogyan domborodik ki a görögség előtt az erkölcsi élet élménye. *Sokrates* volt az, aki kortársai figyelmét a saját belső világuk egyedüli fontosságára irányította. A mitológiának elvont képzelmei az istenség és az ember viszonyáról elégtelennek bizonyulván az ember igazi céljának meghatározására, Sokrates tett határozott lépést az erkölcsi feladat konkretizálására. Ő töltötte meg igazi tartalommal a delphii jósda homlokzatfelhívását: Ismerd meg magad! Egész tanítói működésével arra a belátásra igyekezett kortársait elvezetni, hogy minden szellem-erkölcsi emelkedésének kezdete az önismerés, mely a küzdő ember előtt feltárja a célt és a felé vezető eszközöket. Ennek helyes értelmezését tekintette Sokrates életfeladatának.

Platon gondolatkörének iskolai elemzése során kiemelhetjük az etikai feladatokat hordozó *lélekről* és *észről* szóló tanítását. Az ő mélyértelmű, misztikus bölcseleti megállapításai szerint a lélek nem más, mint összhangzat. Ez a harmónia azonban nem a testtől ered, tehát nem is fog osztozni annak mulandó sorsában. (Phaidros.) Az ész feltétlen érvényét és irányító hivatottságát a Politeiá-ban szemlélteti. Az ész uralma alatt virágzik az embereszmény legszebb formája: az önuralom, mértéktartás, kegyelet, megfontoltság és harmónia vonásaiból kialakult *személyiség*. Ennek legmagasabbrendű megnyilvánulása pedig az ideáknak, mint legfőbb Jó-nak szolgálatába szegődő bölcs ember, akinek érzületvilága és egész cselekvésmódja az igazságosság csillaga felé tájékozódik. Az elvhűség és kényelmes jólét szembeállítását találjuk az Apológiában. A szürke kisszerűséggel és eszménytelen nyárspolgári laposággal szembeszegezi Platon az ideák áldozatos szolgálását. Eszerint nem az élet a legértékesebb, hanem az erényességre és igazságosságra való törekvés. A megszemélyesített Törvények ajkára adott drámai elevenségű szózatban tárja fel Platon Mesterének életelvét: az erkölcsi szempontoknak azt a lelkiismeretben kötelező erejét, amely az egyént elvi meggyőződésében hátrálni nem engedi. Az életnézésnek ez az emelkedettsége készteti az embert arra, hogy életét egy magasabbrendű zsinórmértékhez szabja. Platon erkölcsi világszemlélésének sarkpontja tehát az igazságban testet öltő legfőbb Jónak ideája. „... ebben a legmélyebb bölcseleti belátásban és egyben egész lelkét átható élményben telt be Platon lelke." (Brandenstein B. Platon. 1941. 176. l.) Feléje hajtja az embert a tökéletesülésnek veleszületett vágya.

Platon egész gondolatvilága mélyen bele van ágyazva az erkölcstan tételeibe, s így kapcsolódik a reá vonatkozó vizsgálódásunk a hu-

manista oktatás jellemlélektani követelményeivel. Platon gondolatrendszerének tehát az a legfőbb tanulsága minden pedagógiai törekvés számára, hogy meggyőződése szerint az eszmék formálják a valóságot. Eszerint az ember, ha ismeri a jót, nem is tehet másképen, vagyis a Jó-nak felismerése már biztosítja annak megvalósítási készségét is. Igy tehát a Jó ideájának értelmi szemlélése a felismert eszmény megvalósítására ösztönöz bennünket. Nála forr u. i. össze az *étosz* és *logosz* fogalma széles lehetőségeket tárva fel minden emberképző és jellemfejlesztő célzatú nevelés számára. A logosz-nak u. i. nemcsak ismeretelméleti jelentése van, hanem épen a platoni szóhasználat alapján benne értendő a rend és mértékszabó értelem egész tevékenysége, vagyis az ismeret és valóság tevékeny szintézise. A két fogalom így végső fokon azonos az észszerű állásfoglaláson alapuló cselekvésmód nemes öntudatával.

Aristoteles művei közül jelenleg csak a Politika szerepel tantervünkben. (Az államközösség életéről és belső feltételeiről hirdetett tanítását tehát Homeroséval együtt majd az ókori közéletet tárgyazó dolgozatunkban fogjuk vizsgálni.) Itt csupán utalunk arra, hogy az irodalom és görög történelem tanítása során feltétlenül módot kell találnunk arra, hogy felhívjuk a növendékek figyelmét Aristoteles fogalomtisztázó és alaplerakó működésére az etikai fogalmak és az erkölcsi élet elvi követelményeit illetően. Ő volt az, aki az erényesség lényegét az értelmes természetünknek megfelelő cselekvésmódban jelölte meg. Aristoteles ismerte fel továbbá a szándéknak, a tudatosságnak fontosságát az erkölcsi természetű tettek beszámíthatósága tekintetében. A görög embereszmény legmagasabbrendű modelljét a *megalopszychos* (fenkölt lelkű ember) alakjában vázolta elénk. Itt kétségtelenül felismerhetők világszemléletének és embereszméjének transzcendens jegyei.

Végül pedig igen tanulságos rámutatni arra a tényre, hogy épen a görög bölcselők legnagyobbjai emelkedett tisztaságban igyekeztek a *boldogság* fogalmát elválasztani az anyagi-érzéki velejáróktól és az öncélú szellemnek kialakulásában: az ideák megközelítésében jelölték meg az ember boldogító hivatását.

A görög embereszmény megrajzolásához sok maradandó vonással járult hozzá a lírikus költészet is. Theognis nevelő célzatú versei, Solon költészete a tiszta emberi önérzésből fakadó jellemvonásokat akarják kortársaik lelkébe belevetíteni. Viszont Hesiodos tanítóköltemányében hangsúlyozza, hogy a munka nemhogy nem szégyen, hanem tisztes hivatottság. Hiszen az istenek csak az ember erőfeszítő fáradozását jutalmazzák az anyagi bőség és megelégedettség áldásaival. Nagyon fontos ez a megállapítás azért, mert az ókor általában lekicsinyelte a munkát és a rabszolgák robotjának tekintette.

Széleskörű esztétikai és etikai megbeszélésekre ad alkalmat a görög *drámaköltészet* tárgyalása. A görögség két legnagyobbszabású irodalmi műfaj-alkotása az eposz és a tragédia szoros kapcsolatban jelentkezett a népi élet két fejlődési fokával: a trójai és a perzsa háborúval. Az előbbi a maga mítikus ködbe vesző idealizálásával megteremtette a görög embernek félistenbe növő alakját, az *aischylosi* tragédia viszont már a közelebbi történelem talajába is próbálja gyökérzetét beleeresz-

teni. Még nem vált el a dráma a mítikus emberszemlélés idealizáló jellegétől, de már nem megnyugtató befejezésű s a népi becsvágyó öntudatot legyezgető meséket mond, hanem a végzet csapásai alatt megroppanó emberi életsorsot ábrázolja. Az ő kora a történeti erőfeszítések mozgalmas és összeütközésekkel teljes korszaka volt. Az egyén és társadalom az élet-halál harcnak tragikus küzdelmét vívta. A történeti létnek ez a kihívása nemcsak a hősi erényeket keltette életre, hanem az irodalomra is rányomta bélyegét. A küzdelemben edződött görög lelkület a vallásos szertartással egybekötött színielőadásokban is szívesen nézte harcainak stilizált irodalmi vetületét. Megnyugvással látta benne azoknak erkölcsi igazolását, és így a tragédia — amellett, hogy a korszellem kifejezője lett — fontos tényezővé vált a nemzetnevelés tekintetében is.

Sophokles alkotásai a tragikus életérzés új árnyalatait képviselik. Hatásosan mutathatunk rá tehát az osztály előtt, hogy nála jelenik meg az a szubjektív elem, amely a küzdő embert önmaga felé fordítja. Sophokles alakjaiban ölt testet az attikai szellem, mint tudatos felelősségérzet, mint az emberi önismeret megszemélyesülése. Mindennek kísérője pedig a végesség tragikumára való rádöbbenés. Ő elsősorban a g y a r l ó ember alakjának művészi ábrázolásában tűnik ki. A mítikus hagyományokon nyugvó gondolatokat beállítja az erkölcsi és nevelői feladatok sugártörésébe. Az ő embereszménye a nemesség, mérséklet, istenfélelem, megfontoltság, elvhűség és becsületérzés vonásaiban bontakozik ki. Az etizált egyéniségnek fő ismérvét az emberi alázatos önismeret követelményében látja: ne tévessze a halandó sohase szem elől véges emberi képességeit és az istenséggel szemben való feltétlen alárendeltségi viszonyát. Hiszen minden emberi bukás és tragikum ennek a függőségi kötelezettségnek megtagadásából ered, és a tisztulásnak, az engesztelésnek útja a hódoló megalázkodás az isteni rendeléssel szemben. Ezt szemlélteti a költő az agg Oidipus sorsában. A tragédiák tehát a görögség szemében — ha bennük háttérbe is szorult a bizalom a borzalommal szemben, — mégis annak a világrendnek voltak képviselői és igazolói, melyben az emberi lét végső egyensúlyra sőt megnyugvásra talált. Hiszen Sophoklesnek választékos szépségű kardalai dallamuk ritmusával és alapeszméiknek tisztult elvszerűségével — a fogékony hallgatóra a mai szertartások praefatio-inak meleg és felemelő hatását tehették.

A költői és bölcseleti művek tárgyalásakor eredményes és elmeindító hatású lehet rámutatni néhány fogalomra, amelyeket a görög géniusz vetett fel, s amelyek még ma is az óáltaluk telített tartalommal élnek a művelődéstörténelemben. Ilyenek pl. a logosz-idea, a harmóniaszimmetria, a dikaioszüne-eunomia fogalmai. A diákok látókörének megfelelő tartalmi elemzésük fogja feltárni előttük azt a tényt, hogy a görögség ezekben ismerte fel és foglalta össze az emberi szellemnek szinte valamennyi metafizikai képességét: Gondolat, eszményiség, a forma uralma a merő anyag felett, a mértékességnek és igazságosságnak érvényesülése az élet minden területén.

Így fogják megérteni annak a megállapításnak igazságát, hogy az ókori embereszmény, melynek egész tartalma a platoni paideia szeglet-

kövén nyugszik, legmagasabb értékeink szeretetében áll. (Pauler Á. Az etikai megismerés természete. 1907. 167 l.) A kereszténység mellett Európa szellemiségének egyik legjellegzetesebb alapgyökere a klasszikus kultura, nemcsak gondolatvilágának tőrőlmetszett eredetisége miatt, hanem a világszemlélésnek és értékelésnek ideális Egészben való kiteljesülése miatt is. Ezért kap helyet ez a művelődési eszmény a magyar nemzetnevelésben. Az örökkévaló értékek ihletéséből született gondolatok ugyanis sohasem öregszenek. *Visy József.*

Az élettechnika és az iskola.

Hányszor hallottuk már azt a vádat, hogy az iskola, de főképp a gimnázium, nem nevel az életre, mert egyrészt sok fölösleges dolgot tanít, másrészt osztályzatai gyakran nincsenek egyenes arányban az érvényesüléssel.[1] Az életre való neveléssel kapcsolatban két eredményt vár a felnőttek közvéleménye az iskolától: 1. Közvetlenül hasznosítható ismereteket és 2. az egyéni képességek olyan kimüvelését, hogy az életküzdelemre a siker reményében indulhasson a végzett növendék. Mivel a nevelő iskola a hasznos ismereteket is a lélek kimüvelésének szolgálatába állítja, csak azt kell megvizsgálnunk, hogy ez a nevelő munka valóban adós marad-e az életre elvárt útravalóval. Igaz, hogy a békés vagy háborús kor adottságai és az örökölt egyéni tulajdonságok szinte eleve meghatározzák az ember sorsát, mégis meggyőződéssel vallom, hogy az élet harcainak szerencsés megvívása szempontjából nagyon sokat köszönhet az ifjúság az iskolai éveknek.

Ma élettechnikának[2] hívjuk azt a módot, ahogyan valaki él, ahogyan saját sorsát irányítja, divatos kifejezéssel: „adminisztrálja magát.“ Általánosságban az emberek között való forgolódást jelenti az élettechnika, amely részben az életösztönbe kapaszkodik, velünk születik, részben pedig — mivel technika — elsajátítható, tökéletesíthető. Magától értetődik, hogy az élettechnika fejlesztésével kapcsolatban kettős feladat vár az iskolára: elő kell segítenie az egyén erőinek gyarapodását és egyengetnie kell a közösségbe való beilleszkedésének útját. Ha pedig ezt a támogatást megadja, akkor szerepet vállalt az életre-nevelésben és hozzájárult ahhoz, amire arasznyi létünk korlátai között a helyes élettechnika törekedhet, az egyén boldogulásához.

Mire vágyik mármost a boldogulni akaró ember, azaz mi a helyes élettechnika célja?

[1] Belekerült ez a szemrehányás egy nevelő tollából megjelent nagysikerű könyvbe is: „az iskolai nevelésnek is nagy bűne, hogy messze esik az élettől.“ Perlaky Lajos: A ma életművészete. III. kiadás, 180. lap.

[2] Az élettechnika fogalmát szűknek találom Weszely Ödön meghatározásában (A korszerű nevelés alapelvei, 464. l.), amely csak az érvényesülés rugójának tekinti. Nézetem szerint mindenkiben lakik bizonyos élettechnika, csak az egyiké helyes és eredményes, a másiké elhibázott és kisiklást okoz. Ha csupán a társadalomban való helytállás feltételét jelentené, amint Drózdy Gyula is tanítja (Élettechnikára való nevelés. Néptanítók lapja. 1942. 153. l.), akkor lennének emberek élettechnika nélkül. Ilyenek pedig nem lehetnek, mert mindnyájan boldogulni akarunk valami módon, de sokan nem látják jól a célt, vagy rosszul válogatják meg az eszközöket.

A társadalom ítélete elsősorban anyagi eredményhez köti az érvényesülést. Valóban szükségünk is van a *pénzre*, mert ezzel tudjuk biztosítani az emberek között szabad cselekvési lehetőségünket.[3] Bősége és hiánya egyaránt okozhat kisiklást, s nem is minden pénz tiszta. Az „auri *sacra* fames" és az „amor *screleratus* habendi" kétezer éve hirdeti már, hogy a pénznek szaga van. Inkább a szerzett, mint az öröklött vagyont becsüljük. Bőkezűen megfizetjük a vállalkozó ötletét és bátorságát, megvetéssel ítéljük el a kizsákmányoló spekulációt, az Aladárok álmunkáját, az álláshalmozók telhetetlenségét. A tartós sikerre számító élettechnika csak egyféle pénzt tűzhet ki célul: a becsületes munka tisztességes bérét. Gondolhatunk a *hatalomra* is, mint a fontossági érzés kielégítőjére. Tudjuk azonban, hogy lelkiismeretlenség hivatalt vállalni vagy szerezni abban a reményben, hogy az Isten majd észt is ad hozzá. Erkölcstelen a nepotizmus protekciója, büntetni kell a pártfogót és a védencet is, mert a közösségi élet egyensúly-törvénye megköveteli, hogy mindenki a maga helyére kerüljön. De le akarjuk győzni az időt is. Nem elégszünk meg azzal, hogy majd korhadó fakeresztre írják nevünket. Ércnél maradandóbb emlékért küzdünk, élni akarunk az emberek ajkán. Ennek a *dicsőségnek* is ára van: sok-sok áldozat, lemondás a közösség javára.

Bárhova nézünk, azt látjuk, hogy a boldogulás külső ismertető jeleivel, mint a pénzzel, a hatalommal és a dicsőséggel a közösség ajándékozza meg az embert, de vár is érte valami ellenszolgáltatást. A helyes élettechnika célja a minél emberebb ember, aki tudja és éli, hogy „az ég s a föld fia". Nem kell azon töprengenünk, hogy eszmények szolgálatára vagy gyakorlatiasságra neveljük-e gyermekeinket. Nem lehet választani, mindegyik fontos. Testből, lélekből, szellemből álló organizmusunkat csak az alkotó részek egybehangzó működése teszi életképessé. Az élettechnika is az egész emberre épít: testi-lelki derekasságra támaszkodik és szellemi értékek szolgálatát írja elő.[4] Életünkkel fele-

[3] A pénz erkölcsi jelentőségéről l. Bibó István: A pénz. Magyar Szemle 1942. XLII. kötet, 170. l.

[4] Érdekesen és kifejezően köti csokorba az érvényesülés kellékeit a magyar elnevezések vallomása. Nyelvünk élelmes, életrevaló jelzővel tünteti ki a „befutott" embereket s élhetetlennek bélyegzi meg azokat, akik nem tudnak boldogulni. Mit jelent ez a szó: *élelmes?* Érezzük és az Etymologiai szótár is bizonyítja kettős értelmét: 1. alimentum habens, 2. der zu leben weiss. A szónak ez a kettős terhe szerencsésen mutat rá az élettechnika anyagi vonatkozására, mikor az élelem, a nagyobb darab kenyér megszerzésével kapcsolja össze és méri az élni-tudást. A német és francia csak gyakorlatiasnak (praktisch, pratique), az angol ügyesnek, furfangosnak (adroit), a latin jártasnak, szakértőnek, ravasznak (callidus) ismeri az élelmes embert. Ugyancsak sokat mond a magyar *életrevalóság* kettős jelentése, amely a nemzetközi viszonylatban mindenütt külön fogalomnak ismert erőt-egészséget (lebenskräftig) és okosan forgolódást (tüchtig) egy szóval fejezi ki s így elvalaszthatatlannak tudja az előrehaladástól a testi alkalmasságot. És kit tartunk *élhetetlennek?* Azt, aki nem aknázza ki az ingyen kínált lehetőségeket (német: unbeholfen, angol helpless). A mai nyelvhasználat inkább csak a mozgékonyság hiányát vagy a tévesen értelmezett szerénységet rója fel az élhetetlen hibájának, de a Nyelvtörténeti szótár (I. 539.) improbus (=erkölcsileg rossz)-nak értelmezi s a Magyar Tájszótár (I. 48 l.) gaz, rossz, gonosz jelentését ismeri. E jelentésárnyalatok is figyelmeztetnek arra, hogy összhangnak kell uralkodnia a test, lélek és szellem igényei között. (V. ö. ingyenélő).

lősek vagyunk azért, hogy testi-lelki természetünket a szellemi értékek útmutatása szerint irányítjuk, de meg kell adnunk a testnek, ami a testé és a léleknek, ami a léleké. A közösségi életben a test az anyagi érdekek életsíkjára vágyik, a lelket az érzelmek és hevületek elégítik ki, a szellem a független értékek világába tör.[5] Az összhang kedvéért tehát kalmároknak, hősöknek és szenteknek kell lennünk egy személyben. A három természetes és szent közösség közül, amelybe beleszületünk, a *család* (akár hitvesi, akár gyermeki szeretet kapcsol hozzá,) anyagi gondoskodással áll mögöttünk legszembetűnőbben s arra számít részünkről is; a *nemzet* elvár hősének és az *egyház* meghív szentjének. Elsősorban ez a három közösség osztozik rajtunk s egyiket sem hagyhatjuk cserben.[6] De lehet-e érdemes tagja az egyháznak valaki, ha nem hű fia nemzetének s megtagadja a családot?[7] Elhibázott élettechnika volna csak egyiknek élni vagy bármelyikről is megfeledkezni.

De nemcsak család-nemzet-emberiség háromságával találkozik az ember. Ki kell próbálnunk életrevalóságunkat a mély-társulás kereteit keresztül-kasul beágazó felületesebb szövetkezésekkel szemben is. A hivatásrendiség, a társadalmi egyesületek mind kerülhetnek adás-vételi viszonyba a közösségi élet veszedelmeinek nekieresztett egyénnel.

Mindenki teremt magának ezenkívül egy egocentrikus közösséget, amelynek nagyságától függ az élettechnika sikere. Közönségnek hívhatjuk ezt a kis kört (sugarát tágítja a sajtó, a rádió), amely minden embert körülvesz, amely vásárol tőle, hallgatja, olvassa, megy utána vagy vállára emeli.

És kinek adja a kisebb-nagyobb közösség az anyagi vagy erkölcsi elismerést? Annak, akiben bízik. A közösségek életében a bizalom — mondja Dékány István[8] —, amelynek „alapja a mult, érvénye a jövő", „nem önnálló tényező, hanem az összeforrasztó tényezők viszfénye. A viszfényt pedig nem lehet provokálni fény nélkül."

Valóban mindenki iparkodik mások bizalmába férkőzni akár ösztönösen, akár számításból, mert tudja, hogy előrehaladásához emberekre van szüksége. Emberismerettel, diplomáciával és színészkedéssel folyik

---

[5] Halasy-Nagy József: A politikai tudomány kezdetei. 28. l.

[6] Szerves kapcsolatban van egymással ez a három mély-társulás. A vallás ápolja az emberség eszményeit (ideálisan az egy akol — egy pásztor elve alapján) s az *emberiség* nemzetekből áll; a *nemzetnek* pedig, amely a törzsi szervezet óta lassú elmosódásra ítélt faji öntudat ébrentartását tekinti hivatásának, sejtje a *család* s ez köti mindennapos életterünket a szülőföldhöz. E szerint a testnek megfelelő közösség a család (= bioszféra), a lélek országa a nemzet (= pathoszféra), a szellem világa az általános emberi (= logoszfera). A család indít bennünket útnak testi-lelki adottságokkal s öltöztet fel pl. a nyelvjárással a táj színébe is, a nemzet nevel áldozatos honfitárssá és az egyház önzetlen felebaráttá. A családban még sok a test önző anyagiassága s csak alkalmazkodással vásárolhatjuk meg a nyugodt otthont. A nemzeti érzés lelki lellángolásai önző mámorba ringatnak, de a haza oltára súlyos áldozatokat is követel. A vallásban való megnyugvás szent öröm forrása teljes önátadásunk árán. (V. ö. Halasy-Nagy József: Ember és világ)

[7] A szerves kapcsolatot bizonyítja a kommunizmus csődje: nem lehet büntetlenül szétrobbantani a családot és sárba tiporni a nemzeti eszményeket. A szociális érzés az emberszeretetben teljesedik ki, de a családi érzés a melegágya és a nemzeti érzésben izmosodik meg.

[8] A közösség lélektanának kritikus alapkérdései, Athenaeum. 1941. 365. l.

az embervadászat. De van-e valami szerény és fejleszthető tulajdonságunk, amely felénk fordítja mások figyelmét és rokonszenvét? Ó, az ember sokszínű fényt áraszt magából, amely bizalmat gerjeszthet! Van *tehetsége* és *tudása, szorgalma* és *kitartása, jó kedélye* és *optimizmusa* (életbátorsága), vagy jó a *megjelenése* és ért az *alkalmazkodáshoz*. Ezeket a talentumokat aztán nem szabad a földbe ásni, hanem fel kell használni őket. Az *emberismeret* majd megtanít rá, hogy hol és hogyan. Az írás is biztat bennünket, hisz „gyertyát sem azért gyujtanak, hogy véka alá tegyék, hanem a gyertyatartóra, hogy világítson... lássák jó tetteiteket" az emberek.[9] Sáfárkodásunknak pedig nélkülözhetetlen kalauza a józan *üzleti érzék*.[10]

Íme, a közösségben színes személyiséggé fejlődő ember értékei, amelyek egyrészt egyéni díszt jelentenek, másrészt az emberek között az érvényesülés gyökerei. Van-e köztük egy is, amelynek istápolása kiszorult volna a nevelő iskola falai közül? Talán a tehetségeket nem dajkáljuk eléggé? Vagy a tudás fájának megismert gyümölcsei éretlenek, hasznavehetetlenek? Nem kell mindenáron szaktudást belepréselni a serdülő gyermekbe. Legyen előbb ember, homo humanus. Felnőttek unalmasnak, céltalannak láthatják a latin nyelvet és a felsőbb matematikát. Nagyon sok gyermek örömét leli benne. A kölyökmacska hulló falevélen vagy pamutgombolyagon gyakorolja jövendő élettevékenységét, az egérfogást. Ilyen életközelségben csak van az iskola elméleti tudásanyaga! Gyámolítjuk és jutalmazzuk a szorgalmat és kitartást, a jókedélyből merítünk lendületet s az optimizmus állítja talpra a sokszor botló kisdiákot. Nem hunyunk szemet a gyermek magatartása láttán s hisszük, hogy nemcsak a tanárok sebezhető pontjainak felfedezése nyujt módot emberismeret gyakorlására. Még az üzleti érzéket is fejleszti a diákkaptár s az életrevalóságnak ebből az ágából vizsgázik a növendék, ha pl. egy iskolai ünnepélyre szóló jegyet kell elhelyeznie.

De egyáltalán nevelhet-e másra az iskola, mint az életre? Nincs létjogosultsága az olyan intézménynek, amely elrugja maga alól a valóság talaját. A középiskola hármas célja mindenesetre az élet követelményeit tartja szem előtt, mikor kitűzi a vallásos alapon erkölcsös polgárrá való nevelést, nemzeti szellemű általános műveltség nyujtását és a magasabb szellemi munkára való előkészítést. Talán akkor a végrehajtásban van a hiba? Valóban a kivitel soha nem lehet olyan tökéletes, mint a terv. Tekintsük csak át röviden, hogy a nevelő iskola e

[9] Máté: 5. 22.

[10] Közösségi értékeink kamatoztatása függ az emberismerettől, amely pl. orvosokat, ügyvédeket magasan föléje emel hasonló tudású, de ilyen irányban tájékozatlan kartársaiknak. Az üzleti érzék már abba is beleszól, hogy milyen szakismeretet szerezzek: korszerű-e, kapós-e? A józan üzleti érzék azonban felismeri azt, hogy a hivatás ajándéka nélkül béres-sorban tengődik a kapzsi ember a legpénzesebb életpályán is. Az üzleti érzék az élettechnika legfőbb kelléke, mert az tartalmazza a szemfüles jövés-menést, a kockázatvállalást, a mértéktartó reklámot, stb. Ezek a felsorolt készségek inkább a közönség-szerzés eszközei. A megtartó oszlopokat, a szeretet különféle megnyilvánulásait (l. Dékány: id. m.: konszenzus, szolidaritás, kegyelet stb.) is erősíti az iskola, de ez a nevelés nem mérhető, ennek eredménye az életben mutatkozik meg. Az irodalom és a történelem lelkes tanára sokszor művelt már csodát.

célnak elfogadható megvalósításával hogyan szolgálja az életrenevelés ügyét és mikép lehetne ilyen irányú tevékenységét fokozni.

Az iskola életre nevel puszta létével, mert közösségben folyik a nevelés.[11] Mikor a család gyermekéből a nemzetnevelő iskola tanulója lesz, olyan közösségbe kerül, amely mint egyneműek és egykorúak gyülekezete, a legkedvezőbb feltételt teremti a társulásra.[12] Idegen ember parancsol neki, de kap egy padot, egy termet, egy épületet, amely már külső és belső rendjével hat rá. Nemcsak az épületben tájékozódik, hanem társai között is. Ösztönösen próbálja társainak, tanárainak rokonszenvét megnyerni, mert ettől függ a boldogulása. Az osztályban ring a nemes becsvágy bölcsője, mert hamar felismeri a növendék, hogy magatartása, szorgalma, tudása megbecsülést arat. Van-e bátorítóbb ösztönzés a feltörekvésre, mint az osztálytársak és a tanár elismerése, bizalma? Az „árva" egyke nem az iskolában kap testvéreket? Figyeljük csak meg azt a lázas barátkozást: mindenki szervez egy ilyen pajtásságot vagy társul hozzá. Megvalósult itt a demokrácia egyenlősége, a liberalizmus szabad versenye, hagyomány és élő példa szilárdítja a tekintélytiszteletet és aktív, belátáson alapuló alkalmazkozdás fejlődik ki. A heles, az osztálypénztáros kitüntetésnek tekinti, ha a közügyet szolgálhatja. Aztán ki-kirándulnak az osztály tagjai a különféle ifjúsági egyesületekbe hírt és dicsőséget szerezni s az eredmény jórészt közös, osztály-diadal lesz. Ez a közösségi élet végül bőven ad leckét a tisztességtudás meggyökereztetésére.

Az osztályfőnök felelős azért, hogy osztálya valóban életközösség legyen. Az első osztály ilyen irányú osztályfőnöki óráin rakja le az alapokat, de később is meg kell ragadni — különösen a viharzónában — egy-egy helyettesítést, hogy fontos feladatát teljesítse. A tízpercek forgataga, a játszótér pázsitja, a kirándulás mind-mind működési területe az osztályfőnöknek. Meg tudja szüntetni az aszocialis tipusú gyermek zárkózottságát. Családi titkok letéteményese lehet. Amikor az anya nem barátnő, az apa nem barát, kinek tárja ki szivét a serdülő növendék? A lelkiatya, a hitoktató mellett elsősorban az osztályfőnök segítő kezére számít.

A közösség életének sodrába élményteremtő, irányító erővel ömlik bele nap mint nap a művelődési anyag sokszínő áradata. Mindig friss hírek érkeznek az emberről és a világról. Nincs itt fölösleg, nincs itt hiány. És a vallástanítás mégsem lehet falrahányt borsó az élet szempotjából s a történelem sem szünt meg az élet mestere lenni. Bogozgatjuk az események okát, célját, mérlegeljük helyességét és okulunk belőle. Az életrajzok, a szónoki fogások, a földrajz, a lélektan s a reális tárgyak gyakorlati ismeretei nem az életre nevelnek? A magyar nyelv tanítási anyaga tervszerűen úgy van összeállítva, hogy az önző gyer-

[11] Künkel Frigyes (A közösség. Ford. Vető Lajos. Bp. 1940.) a szociális nevelő intézmények sorában nem juttat szerepet az iskolának. Rendszerének taglalásakor azonban Mester János szép szavakat talál az iskola nemzetnevelői munkájára. (Nemzetnevelői szempontok a mai társadalmi lélektanban. Magyar Paedagogia. XLIX. 3. szám, 256. l. és különlenyomat.)

[12] V. ö. Zibolen Endre: A szociális érés az iskolában. Ugyanitt bő irodalom.

meknek a társadalom önzetlen tagjává való szükségszerű fejlődését igen kedvezően segíti elő. (Milyen szépen ki tudják fejezni dolgozataikban érzelmi világuk hullámzását ilyenféle tételek megoldásában: Sírtam vagy kacagtam otthon. Büszkén vagy lázadozva éreztem, hogy magyar vagyok. Boldogan vagy szomorúan döbbentem rá ember-voltomra.) A testnevelés, az egészségápolás egyre fontosabb követelmény. Jellemnevelés közben csak ragad a növendékekre a jellem kozmetikájából (Bognár Cecil kifejezése), az illemből is?

Az emberismeret alfája és omegája, az emlékezőtehetség is jó iskolázáson megy át a nevek, évszámok, regényalakok jellemének kötelező észbentartása folytán. Jobban ki kell azonban aknáznunk tárgyainkból az élet jeleit. Hányszor megismétli az irodalom a helyes élettechnika sarkalatos erényeit! Nézzük csak Petőfi Bolond Istókját, amelyben az optimizmus adja a kezdősebességet a főhősnek s emberismeret, tudás és erkölcs viszi tovább a kiegyensúlyozott életig. Keressük ki, hogy a derék Toldi Miklós milyen tulajdonságokkal futotta meg csodálatos pályáját s állapítsuk meg, miért nyugszunk bele a protekciós vitéznek, Györgynek a bukásába. Milyen szépen tanít bennünket Arany János a „Szibinyámi Jank"-ban, hogy „karral s fővel Isten után vitte sokra," azaz Isten, fej és kar (= szellem, lélek, test) kell a boldoguláshoz. Ismétlési szempontnak különösen alkalmas pl. a III. osztályos magyar olvasmányok után: a magyar katona élettechnikája. A latin-tanításnak is főtámaszává lehet kihangsúlyozni az életrenevelést, ha mindig keressük és megvilágítjuk olvasmányainkban az embert. Kétezer éves távlat támogat bennünket az emberismeret útvesztőjében. Gyűjteni kell évvégi összefoglalásokra és érettségire az ilyen tételeket: Milyen útravalóval látott el Phaedrus? Milyen erényeket hangsúlyoz Horatius? Milyennek mutatta be Plinius a római életet?, stb. Ha Julius Caesar emberi tragédiája kerül szóba, akár latin órán, akár történelemből, Shakespeare drámájának és éles szemének támogatásával világítsunk rá a második triumvirátus élettechnikájára, amely győzedelmeskedett, bár az első tehetségesebb volt. A közmondások, szállóigék nemcsak akkor segítenek ki bennünket, ha akadozó nyelvünkkel nem tudunk valamit tömörebben kifejezni, hanem évezredes élettapasztalat hordozói. Hogy ne legyen kárbaveszett fáradtság a latin közmondások garmadájának megtanulása és hogy biztosabban életben maradjanak, tanácsos és hasznos érettségin kérdezni ilyenféle összefoglalást: Élettechnika a latin közmondásokban, vagy: Szállóigék vallomása Liviusról.

Bizonyára akad — okulásra alkalmas — kevésbbé épületes példa az irodalomban embertársaink gyengéinek emberismerettel való kihasználására. De hisz lehetetlen felsorolni az erkölcsi nevelés számtalan alkalmát, a nagy emberek kifinomult életművészetét, Kemény Zsigmond regényeinek lélekismerő értékét, a Parainesis útravalóját, stb. Az ügyesen feltálalt tananyagnak sok mondanivalója van az életre.

És a boldogulás alapvető rugóját edzi az iskolai munka, amellyel a nevelőoktatás folyik, amellyel az ismereteket átadjuk. A cselekvés iskolájában nem holt tőke gyanánt gyarapítjuk a tudást, hanem épen az alkalmazási készséggel mérjük. A tudományos megismerés útját követ-

jük, felélesztjük a kutató ösztönt, az alkotókedvet, szorgalmas, kitartó, pontos munkát követelünk. A férgese épen ezen a ponton hullik ki a rostából. Mikor aztán felelésre kerül a sor, meg kell szűnnie a félszegségnek, bátortalanságnak, fejlődik a beszéd- és kifejezőkészség. Ha valaki nem mer szavalásra vállalkozni, a szavalókórus segít leküzdeni gátlásait. El ne felejtsük a munka iramában, hogy minél többször ízleltessük meg tanítványainkkal a heuréka boldog örömét! A hódmezővásárhelyi tanyai internátusban kertészkednek, állattenyésztéssel foglalkoznak a kiválogatott tehetséges gyermekek. Felbecsülhetetlen jelentősége van ennek egyrészt azért, mert hozzájárulnak eltartásukhoz, másrészt mert nem szakadnak el életformájuktól s magukkal viszik a fizikai munka megbecsülését. Több iskolában ezt a célt akarják szolgálni a nyári önkéntes munkaszolgálattal. Persze nem mindenki végzi az iskolai munkát egyforma lelkesedéssel. Ebben az esetben pedig az által nevelődött az életre, mert kevés ember akad a felnőttek között is, aki csak a kedve szerint való munkát köteles végezni.

Az iskola életrenevelő tevékenységében legtöbbet javít vagy ront a tanár személye. Ma már nem lehet az utcán messziről meglátni valakiről, hogy tanár, de még mindig akad néhány nem e világból való ember. (Legalább is így ítéli meg a tanári rendet a közvélemény, a szülői társadalom.) Nekünk minden pillanatban éreznünk kell, hogy az élet hullámzik körülöttünk, emberformáló cselekedet minden mozdulatunk. El kell tűnnie a katedráról a hajszálhasogató „diákok rémének" és a mindent elnéző kegyes atyának. Aki nem fordít megfelelő gondot a saját megjelenésére, akit nem tud érdekelni a növendékek sok apró modortalansága (vagy nem veszi észre, vagy únja csiszolgatni), annak a kormányzat is megkönnyíthetné az átjutást a tanügyi közigazgatáshoz, múzeumba, levéltárba, könyvtárba. Nótás kedvvel kell dolgoznunk, lüktessen szívünkben az optimizmus hite és derűje, minden ténykedésünk hirdesse a test-lélek-szellem összhangját. Lássa az a diák, hogy az életben is hívnak bennünket valakinek, mert nemcsak ő köszönti az utcán tanárát, meg esetleg a fűszeres, hanem sok emberrel vagyunk köszönőviszonyban. (Sokat segít ezen a téren az egyetemi magántanárság, folyóirat-szerkesztés, egy kis vagyon stb.)

Életre nevel tehát az iskola a közösségbe való bevezetéssel, a harmonikus cél megvilágításával, a lelkiismeretnek a helyes érzékenységre való beállításával, a munka megszerettetésével, a családi, hazafias és vallási érzés ápolásával. Teljesen felfegyverezni növendékeinket nem tudjuk, de a helyes útat megmutatjuk nekik. A tanári testület előre látja, hogy ki fogja vinni valamire és akadnak, akiknek féltő aggodalommal ereszti el a kezét. Sok hős lelket mintázott már meg az iskola s ha nem nevelne az életre, nem jelentkezett volna ma annyi nyolcadikos a katonai szolgálatra. Ha pedig nem volna az iskolának közösség megtartó ereje, mi által virágoznának a különféle öregdiák szövetségek, érettségi találkozók? Szoktat, kiképez és nevel az iskola az életre s mint a szellemi honvédelem ősi gyakorlótere tiszteletreméltó hivatást teljesít nemcsak a templom és a család, hanem a katonai és haderőn kívüli kiképzés mellett is.

Bartos Imre.

Magyarságismeret az iskolában.

Lehetetlen észre nem vennünk, hogy merőben új világ van kialakulóban. Ezt nemcsak a fiatal nemzetek érzik, hirdetik és eszerint cselekednek, hanem megrettenve ismerik el a szembenálló felek is. Ezért szinte csodálatos, hogy tanügyi téren a magyar nagytöbbség mennyire mereven zárkózik el a régi keretek mögé, nem akarja észrevenni a változást, ill. nincs hozzá mersze. Az említett nemzeteknek volt bátorságuk szembeszállni és leszámolni a „multtal" ezen a téren is s felhagyva a nemzeti karakterükkel nem egyező eljárásokkal, sajátos egyéniségüket vették alapul a múltból s erre építettek.

Hogy ez mennyire ment végbe külföldön, azzal most itt nem foglalkozhatunk, futó pillantással, inkább saját portánkon nézünk szét. Vegyük elsőnek mint hű tükröt, irodalmunkat. Itt elsősorban a magyarságismereti munkákra gondolunk, ezeknek mindegyike egy-egy új, de a nemzet történetében legrégibb alapot igyekszik felfedni s erre szeretné építeni a jövőt.

Ma már szép számmal vannak ilyenek sőt az ezeknek kiadását célzó intézmények is. Csak a legfontosabbakat említve, ilyenek a budapesti Magyarságtudományi Intézet, a Táj- és Népkutató Intézet, Szociográfiai Intézet, Bólyai Intézet stb. De foglalkoznak ilyen természetű művek kiadásával más vállalatok is, így a Magyar Élet, Kelet Népe, Athenaeum stb. A szükséghez képest azonban mindez még kevés.

A sort egy kissé messziről kell kezdenünk. Elsőnek említjük *Rónay Játczint: Milyen a magyar?* című folytatásokban, majd kiegészítve *Jellemisme* címen 1847-ben (!) kötetben is megjelent, egészen meglepő és találó megállapításokat tartalmazó könyvét. Megemlítjük még *Hermann Ottó: A magyar nép arca és jelleme*, 1902-ben megjelent munkáját. Azt hisszük nem tévedünk akkor, ha azt állítjuk, hogy a legmegdöbbentőbb és döntőbb hatást *Illyés Gyulának* részben szépirodalmi, részben a valóság talajában gyökerező *Puszták népe* (1937) c. munkája tette. Illyés folytatta e megbolygatott problémát a *Magyarok*, a *Lélek és kenyér* stb. munkáiban. A másik nagy hullámot a *Szekfű Gyula* szerkesztette *Mi a magyar?* (1939) c. könyv verte. A szaktudományok terén *Győrffy István* néprajzi munkái keltettek élénk feltűnést. Egészen sajátos, magyar filozófiai rendszer alapján dolgozta ki felfogását *Kardcsony Sándor: A magyar észjárás* (1939) c. könyvében. Csak megemlítjük *Makkai Sándor: Tudománnyal és fegyverrel, Prohászka Lajos: A vándor és a bujdosó, Gelei József: Merre haladjunk?, Joó Tibor: A magyar nemzeteszme, Halasy-Nagy József: Magyar önismeret, Somogyi József: Fajiság és magyar nemzet*, és a legutóbb megjelent *Dékány István: A magyarság lelki arca* c. munkákat. Ezek mellett még egy egész sereg különböző szempontú íróról és munkáról lehetne megemlékezni, nem is beszélvén a hasonló vonatkozású igen komoly cikkek dandárjáról és az ezeknek szellemét kifejező szépirodalmi termékekről, mint amilyenek a *Veres Péter, Németh László, Kodolányi János*, stb. stb. írásai.

Már e futólagos áttekintés után is elképzelhetjük, hogy ennek a

tetemes munkásságnak valahol meg kell látszania. Figyelmesebb vizsgálódás után itt-ott láthatjuk is némi hatását. Kérdés most már, hogy ilyen kiforratlan „eszmét" szabad-e az iskolába bevinnünk? Mivel a magyarság ismereti munkák mindegyike oda konkludál, hogy megújító törekvéseinkben a néphez kell fordulnunk, „A nevelés és iskolázás pedig e szellem megóvására és megerősítésére tartozik törekedni: a népben levő őserőt, a társadalomban a népies alapot megtartani, az erőt terjeszteni,"[1]) — így ez egyenesen kötelességünk. De kötelességünk azért is, mert az ifjúság a legalkalmasabb és leghívatottabb e szellem átvételére, megőrzésére és továbbadására. „Hagyományőrző, hagyományainkkal élő és azt eredeti alakjában művelő állandó és lényegében változatlan réteg a mindenkori gyermek. A gyermeket alapjában egészséges ösztöne, befogadó, megőrző és továbbadó képessége végtelenül alkalmassá teszi erre a szerepre. A gyermek hagyományőrző hajlama annyira nem lehet vitás, hogy szellemi értékeink jóval nagyobb felét eddig is a mindenkori gyermek tartotta meg számunkra. A legősibb magyar dallamok nagyrészt éppen gyermekjátékainkban maradtak ránk. Drámai hagyományaink és szokásjátékaink legnagyobb részét a gyermekeknek köszönhetjük. A regős éneket, a magyarságunkat jelentő hagyományok hosszú sorát és a többit, apróbb-nagyobb parasztgyerekek mentették át a súlyos magyar időkön és súlyos idegen századokon."[2])

Korántsem gondolunk itt arra, hogy az előbb említett magyarságismereti könyveket ismertessük meg a tanulókkal, csak azt szeretnők, ha a könyvekben élő szellem hatna át tanárt és tanítványt egyaránt. A magyarság lelkét őrző hagyományokat, sajátosságainkat kell velük megismertetni, megszerettetni, életélményükké tenni, mert csak ezen az uton biztosítható nemzeti egyéniségünk.

Az ifjúságnak ebben a szellemben való nevelését hivatalos helyen is jó szemmel nézik és kívánatosnak tartják, amit legjobban igazol a Székesfehérvári Tankerületben 1939-ben tartott *Fehérvári Iskolahét*. Az ott elhangzott előadásokat *Mai magyarságunk életrajza* címen könyvalakban is kiadták. Már e cím is elárulja, hogy milyen cél lebegett a hét megrendezői előtt. Ez még világosabbá lesz előttünk, ha az előadások tárgyköreit is megnézzük. Az első kérdés-csoportnak: „Mi a magyar?" a címe, s a magyar fajról, magyar földről, stb. beszél. A II. rész a *Mai magyar életet* mutatja be társadalmában, szervezetében, stb. E rész E) fejezetében a *Magyar szellemi munka* címen kapunk helyes irányítást a mai magyar irodalomról, néprajzról, népművészetről, ének-és zenéről, stb. Ha ezekután még az előadókat is figyelembevesszük, úgy teljes képet kapunk a hét értékéről. Teleki Pállal az élen, csupa jelentős „modern" tudóst találunk ott: Bartucz Lajost, Győrffy Istvánt, Bárdos Lajost stb. stb.

Bár az egész ország tanszemélyzetéhez viszonyítva elenyészően csekély az a 650 tanerő, aki az előadásokat végighallgatta, mégis

[1]) *Imre Sándor: A népköltészetről és népdalról c. m. 41.*
[2]) *Muhary Elemér:* Hagyomány-művelés. Kelet Népe 1942. márc. 1. 5. 1.

jelentősnek kell mondanunk e mozgalmat s abban reménykedünk, hogy rajtuk kívül még sokan vannak, akik függetlenül minden felsőbb irányítástól, a maguk lelkének sugallatára hallgatva, foglalkoznak e kérdéssel. Mert nem kétséges, hogy ennek a szellemnek szétsugárzása létünk egyetlen záloga, s ehhez a munkához lángoló lelkű tanerőkre van szükség, akik ezenfelül első feladatuknak az önképzést tartják.

Jól tudjuk, hogy e téren sok visszaélés is történt. Egyesek divatból, mások üzleti fogásból foglalkoztak e kérdéssel, tanügyi téren pedig olyanok szóltak hozzá, akik vagy nem nevelők, vagy nem szakemberek. Így azután mindig a végletek között hányódott a gondolat.

Győrffy István *A néphagyomány és a nemzeti művelődés* c. művében részletesen foglalkozik az egyes iskolafajok kívánatos szerepével e kérdéssel kapcsolatosan. A néprajzot önálló tantárgyként óhajtja bevinni a középiskolába, ezen túlmenően azonban valamennyi tantárgy alapjává szeretné tenni s a tantervben is ennek az alapelvnek érvényesülését kívánja. Ortutay Gyula *Néprajz és közműveltség* c. cikkében (Magyar Szemle 1940. márc. sz.) ugyanezeket fejtegeti, azzal a különbséggel, hogy nem kíván külön órát a néprajz számára, hanem megelégszik azzal, hogy „minden magyar vonatkozású tantárgynak szerves része legyen" a néprajz. Végeredményében mindketten sokat merítenek Bálint Sándornak egyik tanulmányából (Ethnográphia, 1937). Fábián István *A magyar óra* címen (Magyar Szemle, 1940. szept. sz.) egy pár vonással már vázolta is a magyar nyelvi tanítás ilyenirányú vezetését.

Előre le kell szögeznünk, hogy a vezércikk-szerű előadás, a tények puszta elmondása jóformán semmit sem ér. Éppen ellenkezően kell eljárnunk: egyszóval sem szabad mondanunk pl. hogy Széchenyi nagy magyar, hanem úgy kell a tanulókkal megismertetni, megszerettetni, hogy erre maguktól döbbenjenek rá. Nagyon nehéz feladata van itt a tanárnak, mert inkább ellene, mint mellette dolgozik minden eddig meglévő. A segédkönyvek is jóformán csak semmitmondó frázisokat adnak. Egyik ismert irodalomtörténetben pl. ezt olvashatjuk: „Gárdonyi költői szellemű író!!" És a tanulók ezt széltében-hosszában szajkózzák s nem mindenki kérdezi meg: de hát mi is az a „költői szellem" s mennyiben csak Gárdonyi jellemzője. Az értéktelenségén kívül az ilyen frázisoknak még az a veszélye is megvan, hogy tudását eredménynek számítjuk és elaltatjuk vele lelkiismeretünket.

Rátérvén most már a lényegre, valamivel előbbről szeretnők kezdeni. Már az *érintkezésben* is sok visszásságot látunk. Minden irányban teli szájjal hirdetjük az egyenlőséget, az ember valódi értékének figyelembevételét, de azért azt hiszem nagyon megütköznénk azon, ha valamelyik tanítványunk „bátyámnak" szólítana. Mert a megkövetelt megszólítás: „úr", tanár úr, vagy a még inkább kicsavart, tanárúrnő. Távol tartjuk magunktól tanítványainkat, Kovács, Kis stb. vezetéknevén szólítva őket, mert ha Gézának, Sanyinak szólítjuk, még dorgálást is kaphatunk érte, mint pl. én. Pedig ha jól emlékszem, volt olyan idő, amikor a tanár per öcsém szólította nebulóját s nekem jól esik e korról hallani. Mert megvan ennek is a természetes (magyar) magyarázata. A magyar embernek a család az igazi köre. „Istent, királyt atyának nevez, öreg

nőket anyjának, ismeretlen embertársakat bátyának, öcsnek" — írja Imre Sándor.[3] Megtoldja ezt még Dékány István: „mikor gyermekek nagyokhoz közelítenek, így szólítják meg őket: *bácsi*, vagy *néni*. Ebben melegség és közelség van... uram*bátyám*, *néném*asszony, *öcsém*uram stb. mindezek *családi* szint hordanak magukon.[4]" Hogy ez mennyire magyar, azt misem bizonyítja jobban minthogy a néni, bácsi megszólítást idegen nyelvre lefordítani sem igen lehet.

Nem is említjük, mert csak keserűséget okoz, hogy mit kellene tenni az iskolaépítkezés, a tantermek, folyosók, stb. díszítésével és az öltözködéssel kapcsolatban.

Az egyes tantárgyakban legnagyobb szerepe az anyanyelvi tanításnak van, mégis itt állunk szemben a legnagyobb nehézségekkel. Utasításaink, tankönyveink nem akarják meglátni, hogy a nyelvnek logikai kategorizálása a magyar észjárásnak teljességgel idegen. Jellemző eset történt az egyik iskolában, ahol idős magyarok vizsgáztak szép eredménnyel. A vizsga után az egyik beszélgetés közben azt mondta: én tudom, hogy a tárgyak nevei főnevek, de hogy az asztal miért főnév és miért nem asztal, azt sohasem fogom megérteni!

Az irodalom tanításánál ne felejtsük el, hogy csak az a mű válik a tanuló sajátjává, amelyet maga is hallott, vagy olvasott. Az adatok tudása nem irodalom. Nagyon kell vigyáznunk, hogy az esztétikai törvények föltétlen érvényesítése mellett, sőt azokat megelőzően, a magyar értékek is kitűnjenek. Meg kell tehát mutatnunk (nem mondanunk!) példákon és mindig csak példákon, Balassa Bálint természetszeretetének sajátosan magyar (keleti) voltát, amely nem szobából való rajongás, hanem a magyar életnek nélkülözhetetlen része, a munka, a harc helye és pihenéskor „sétáló palota". Pázmány vitamodorában őseink harcicseleit is megláthatjuk, Zrinyiben a magyar ember harci alkalmasságát, a váltsághalált, az önerőnkben való bizakodás magyar voltát lelhetjük fel. A kuruc költészetben a magyar sorsot és annak viselését, Mikesben a befelésíró magyarságot, Berzsenyiben, Vörösmartyban a hatalmas erőt, Petőfinek és méginkább Aranynak mozdulataiból kiütköző abszolut magyarságot. Mindezt felsorolni nem lehet, de nem is szabad, azt mindenkinek magának kell átélnie. Mindezeket természetesen az irodalmi értékek teljes épségben hagyásával és semmi esetre sem kimondott szóval, hanem ráhatással kell a tanulók élményévé tenni.

Az idegen nyelvek tanításánál a magyarral való folytonos összevetés, az idegen és magyar nyelv hangzásának, kemény vagy lágy voltának bemutatásával kell erősítenünk a nyelvünk iránti szeretetet. Rá kell mutatnunk, hogy a magyar nyelv milyen alkalmas a fordításra, mennyi nyelvből és mennyi nyelvre tudunk átültetni, mintha ezen a téren is közvetítő szerepünk volna. Természetes, hogy ezt sem szabad hamis áradozással megmondanunk, hanem úgy kell vezetnünk a tanítást, hogy ez szűrődjék le a tanulók előtt; elismerjük az idegen nyelv érdemeit, de a magunkét sem feledjük.

Történelmünk tanításánál nem tudom örüljünk-e annak, hogy tárgyi

[3] I. m. 31. l.
[4] Dékány István: A magyarság lelki arca. 113. l.

tudást háttérbeszorító oknyomozó, vagy méginkább „szellemtörténeti" módszert követünk, emellett azonban a magyarság számára levonható nagy tanúságok, a sajátos magyar sors nem tűnik elénk, mint ahogy az pl. a Gelei könyvének 21 pontba foglalt részéből kitetszik. Nem tűnik ki a mai történelmi tanításunkból pl. a kalandozások preventív és defenzív, nem pedig rabló volta; a magyarság reális helyzetérzése, a parasztság hihetetlen kitartó ereje, amellyel a török 150, az osztrák 400 éves elnyomó uralmát szinte észrevétlenül kiheverte. Nem mutatunk rá arra, hogy a kereskedelemnek egynémely fajában Európa valamennyi nemzetét megelőztük, stb. stb. Majdnem semmit sem tanítunk a parasztság, a nép történetéről, hivatásukról, mint földje mellett örökké kitartó biztos erőről.

Történelmünkkel kapcsolatban sokkal több szó eshetnék alkotmányunknak csodálatos, kritikus időket átvészelő rendszeréről, az ebből fakadó jogi érzék fejlett voltának okáról, amikor fegyver a papír-jog is elnyomóink ellen. A szentistváni gondolat helyes értelmezéséről, amely szerint a magyarság minden rétegének egyaránt jut jog és munka, nemcsak a nemzetiségeknek.

Földrajztanításunk nem merülhet ki geológiai magyarázatokban, ebből csak annyit nyujtsunk, hogy a tanuló földrajzi gondolkodását megindítsuk. Élményszerűen, belülről kell kivetítenünk tanulóink elé a tájnak az emberre tett hatását, az egyes tájak népét, szokásaikat, sajátosságaikat. Ennek első feltétele volna, hogy elsősorban magának a tanárnak legyen személyes élménye a tájakról, a magyar föld minden rögéről. Szinte elképzelhetetlen pl., hogy olyan földrajz tanár ismertesse és szerettesse meg a hazát, aki talán a város határán túl nem igen tette ki lábát. Hogy legyen akkor élménye, hogy ültesse át tanítványaiba, ha neki is idegen a magyar föld, ha soha nem volt vele személyes kapcsolata. Pedig hihetetlen nagy fontossága és feladata van e tárgynak, mert itt van a legbővebb alkalom arra, hogy a még élő vidéki lélek átöröklődjék az utódokra s szétterebélyesedjék.

E tárggyal kapcsolatban és a természetrajz keretében kell megismertetni a tanulókkal az őket körülvevő környezetet, a füveket és fákat, a virágokat és gyomokat, azoknak hasznos és ártalmas voltát, az állatokat, a látható és láthatatlan segítőtársakat, de nem leírás alapján, hanem élményszerűen, hogy azok mindenikére úgy tekintsen a tanuló, mint a magyar föld, az ő földjének sajátos termésére, amiket az Isten az ő használatukra teremtett e földre s így közösséget érezzenek minden magyar földön élő lénnyel.

A kézimunkánál ismerjék meg a tanulók a magyar ember szerszámfáit, azok tulajdonságait és készítését. Fejlesszük a híres magyar barkácsoló ösztönt, amivel a gyár- és gépkorszak uniformizáló hatását levethetik és ismét megnyilatkozhat díszítő erejük is. Talán még fontosabb a lányok kézimunkája, akiknek meg kell ismerniök a népművészet igazi remekeit s nem a város elképzelése és irányitása mellett készített varrottasok, hímzések, stb. ezer változatának lehetőségét, hogy a jövendő magyar anyák magyar környezetet teremtsenek otthonukban, a jövő magyar családok számára. Ide kapcsolódik a rajz tanításának nagy fontossága is, a valóban magyar motívumok terjesztésének feladata.

A gazdasági ismeretekben legyen módja a tanulónak a sajátos magyar földnek (sziknek stb.) sajátos módon való kezelését megismerni. Tudja meg, hogy szűk kis körzetben mit, mikor, hogyan kell tenni. Szeresse és tudja állatait eltartani a környezeti adottságok figyelembevételével és ne kárhoztassák föltétlenül a régi, évszázados tapasztalatokon épülő művelési módot csak azért, mert egy másfajta „külföldön" bevált. Kutassuk inkább a régi művelés alapelveit s abból fejlesszünk ki egy a „mi" viszonyainknak legjobban megfelelő módot.

Nem hanyagolhatók el az ú. n. melléktárgyak sem, a testgyakorlás és az ének. A külföld ezt már régen elismerte és szinte elsőrangú fontosságúvá tette. Mi még mindig a „Mein System, a Nielsbuch, svéd-torna" stb. rendszerek alapján tanítjuk a tornát s ma az a sport, hogy 2 vagy 22 férfi végzi a testgyakorlást a mezőben 22.000 pedig nézi és kiabál hozzá. Elhagytuk az álló- és küzdőképessé tevő régi népi játékokat, a nagy métát s a többieket, amelyek arányosan fejlesztették az egész testet s nem csak a speciális izomcsoportokat foglalkoztatták.

Az ének terén ma már ott tartunk, hogy a Madárka, a 101. 102. stb. füzetecskék alapján a nép örökszép dalai „is" kezdenek oktatásunkban helyet kapni. De ha jobban megvizsgáljuk, kiderül, hogy csak a dallamosabbak járják, a térben és időben messzi lévő hangokra már nem akar ráismerni a cigánymuzsikán elrontott fülünk. Fell kell tehát dolgoznunk minden hiteles dalunkat, a kánonokat, kiskiskórusokat stb., hogy újra magyarnak fogadhassuk el régen elfelejtett hangunkat, az minél szélesebb rétegben szívódjék fel s megihlesse az eljövendő nagy magyar zeneköltők lelkét is.

Természetes, hogy itt csak a legfontosabbakat vetettük papirra.

Mindezekhez meg kell találni a sajátos magyar módot is, ahogyan mindezt át kell plántálnunk, mert a magyar tanulónak más a lelke, nem fogad el mindent csak azért mert mondjuk neki, hanem mindenben a célszerűséget keresi. De erről majd más alkalommal beszélünk.

Összegezve az elmondottakat, az a véleményünk, hogy nem néprajzot kell tanítanunk s ne is ezt keressük az egyes tantárgyakban, hanem egyszerűen csak *magyar* irodalmat, *magyar* történelmet, *magyar* földrajzot *magyar* módon.

Gergely Gergely.

A SzEI népfőiskolai tanfolyamáról*

inkább az egyik résztvett parasztfiúnak kellene számot adni. De ahhoz, hogy nekiülhessen valamelyikük egy nagy csomó igazságot és kérdést egy marokba szedve meg is írni, ahhoz még legalább egy népfőiskolai tanfolyam lélek- és szájnyitó, ész- és kézmozdító életét kell végigélnie. Igy hát a fiúk helyett idén még az egyik deák-vezetőjük, a SzEI elnöke igyekszik rendbe szedni azt, ami volt.

„A Horthy Miklós Tudományegyetem egységes deákszervezete, a SzEI (Szegedi Egyetemi Ifjúság), 1942. január 7.-től 22.-ig két hetes népfőiskolai tanfolyamot rendezett a Szeged környéki faluk és tanyák huszonkilenc parasztifja számára."

Nem sokkal mondtak többet az eldugott pesti újsághírek.

A tanfolyam gondolata 1941. augusztusában született meg. Együtt ültek a SzEI mozgatói. Már akkor harmadik napja hajoltunk a SzEI jövő tanévi munkaterve asztalnagyságnyi „térképe" fölé. Nagyjából állt már minden a helyén, csak a két félév közti szünet fehér foltja virított még. Akkor olyan szentül, ahogy írom, született meg a gondolat: „Mi annyi mindent adunk a deákságnak. Nyíljunk ki januárban, mikor a mi népünk legnagyobb része nincs Szegeden, nyíljunk ki a parasztfiatalság számára, s ami már a miénk, azt adjuk nekik tovább!"

Az előkészítés első lépése az volt, hogy a SzEI *Magyarságismereti Munkaközösségének* egyik december eleji összejövetelére meghívtuk a SzEI tanárelnökén, *Koch Sándor* professzoron és a Magyarságismereti Munkaközösségén, *Bartucz Lajos* professzoron kívül *Kogutovicz Károly* rektort, *Kanyó Béla*, *Sík Sándor*, *Tettamanti Béla* professzort, *Wagner Richárd* egyetemi adjunktust és *Hunya Benedek dr.*-t, a KALOT délkerületi titkárát. Az ő tanácsaikkal beszéltük meg ezen, s egy következő heti munkaközösségi összejövetelen a munkatervet. Persze csak az alapvető vonalait. — Jellemző volt, hogy mindkét megbeszélést a munkaközösség elnöke, *Kiss Sándor* vezette, aki deák (hiszen a SzEI-nek tagja is, vezetője is csak egyetemi hallgató lehet) és ezt a professzorok is természetesnek találták.

A résztvevők toborzását a KALOT és a KIE vállalta. Jól bevált ez a toborzás! Élő, értékes szervezett parasztközösségek válasszák ki azt, akit elküldenek világot látni, vagy legalább a közösség követeként jöjjön magától! Se ne az állam és az egyház hivatalos emberei, se ne mi. S ne a szervezetlen tömegből kerüljenek ki, úgy találomra! Ha hiszünk a közösségszervezésben, ha segíteni akarjuk a parasztifjúság magaépítette közösségeit, akkor csak ez lehet a toborzás útja!

A KALOT és a KIE adta a résztvevőket, mi meg a munkát és a vendégül látó otthont és közösséget. De hiányzott még az anyagi erő és a hivatalos támogatás.

---

* A téli szegedi népfőiskolai tanfolyam Magyarországon, de talán Európában is az első ilyenfajta kezdeményezés volt: egyetemi hallgatók és parasztifjúság összefogása. Ma amikor a népi tehetségeket kutatjuk és igyekszünk az őket megillető helyre állítani, a szerkesztőség örömmel szólaltatja meg a tanfolyam egyik szervezőjét, hogy mondja el ennek az úttörő kezdeményezésnek tapasztalatait.

A nép szolgálására hivatott hivatalosak igazán mindent megadtak a SzEI-nek, hogy nagyot építhessen! *Veress József*, szegedi népművelési titkár olyan bizalommal segített bennünket, mikor a terveinket átadtuk neki, mintha régi munkatársai lettünk volna. Pénz-erőt állított mellénk, a terv kidolgozásában segített, a legényekkel foglalkozott: az egész tanfolyamunkat beleszámította az *Iskolánkívüli Népművelési Bizottság* munkájába. Az *Országos Szociális Felügyelőség* központi vezetői anyagi segítséggel járultak hozzá a munkánkhoz. A helyiek: *Biacsy Béla*, *Kovács Sándor* a fiúk tanításában tettek meg mindent a tanfolyamért. Így a gazdasági főfelügyelő is: *Haidekker Andor*. *Pálfy György*, Szeged város kulturtanácsnoka nem kevesebbet tett érte, mint hogy visszaadatta azt a pénzt a város pénztárából, amit a legényeknek a városi diákszállóban való lakásáért fizettünk.

Mindezek elérésében, s egyébként is minden munkánkban igenigen sokat jelentett *Kogutovicz Károly* rector magnificus mellénkállása.

A parasztifjúság mozgalmi vezetője meg, *Hunya Benedek dr* — mint mindenben — itt is úgy dolgozott a fiúkért, hogy tréfásan „tiszteletbeli deák"-nak tettük meg.

Mikor megvolt minden; szeis vezetők és névtelen munkások, munkaterv, anyagi lehetőség, szállás, ellátás biztosítása, szétnéztünk:

Ki segíthetne nekünk a legények tanításában, tájékoztatásában. Annak egy része, amire a fiúk szemét rá akartuk nyitni, olyan és annyi szakismeretet (pl. gazdaságit) kíván, hogy nem akadt közülünk, aki teljes értékkel adhatta volna. Más részére első alkalommal még inkább nem vállalkoztunk az első adás nagy felelőssége miatt, csak kiválasztottuk azokat, akik jövőre helyt állnak abban, s azok végighallgatták az illető előadás-megbeszéléseket. — A látóutak meg javarészt olyan helyen voltak, hogy ott csak annak hivatott vezetője lehetett otthon, (pl. a vágóhídon).

Így a SzEI deákjain kívül *Halász Pál* kanonok, Szeged-Belváro; plébánosa irányításával hat katolikus atya tanította a fiúkat. Az egyetem tanárai közül tízen adtak nekik tudást (köztük három intézeti tanár); a Tanárképző Főiskola egyik tanára és két tanársegéd. Tizenegy szakember a városból. — A látóutak nagyobbik részén is szakemberek vezették őket.

Olyan embereket kértünk meg erre a tanító munkára, akik ismerik és értik is ezeket a faluról, tanyáról jött fiúkat, hogy a tudásuk szavát hozzájuk mérjék. Mindannyian jó szívvel vállalták és szeretettel, odaadással teljesítették. A nevüket szeretné az ember mind ideírni, de ők még ezt is szívesen elengedik — tudom — azért, hogy a fiúkról eshessék minél több szó.

A legények január 7-én érkeztek még a korareggel sötétjében. Ki jól rejtett kíváncsisággal, ki nagy bizalmatlansággal, ki kissé félszegen, olyan „nem tudom, mi lesz itt!" — hangulatban, ki a többi közül mindjárt kiválni akarván, kissé bizalmaskodva és hangoskodva, de a nagy többség semmit se mutató mozdulatlan arccal, szűkösen mért kérdésekkel és feleletekkel. Idegenek voltak elmondhatatlanul és meg-

adással néztek annak elébe, amiről nem tudták elképzelni, hogy milyen lesz.

Egyetemi ifjúságról annyit tudtak, hogy olyan is van és azokból lesznek a doktorok, meg a jegyzők, meg a nagy urak mind. És annyit, hogy most azok akarnak velük valamit: valamilyen magas iskolát elvégeztetni velük két hé alattt.

A SzEI otthonának fényes és mégis otthonosan kedves nagytermében ülték körül az ünnepies megnyitó megbeszélésen a nagy tanácskozó asztalt. Kívülük csak a két tanárelnökünk: a SzEI-é és a Magyarságismereti Munkaközösségé, a népművelési titkár, a KALOT titkára, meg a tanfolyam szeis vezetősége volt ott. Azt akartuk, hogy a legények először csak a közvetlen vezetőikkel álljanak szemben, hogy a sok idegen arc, a sok vasalt nadrág ne keltse bennük a más-voltuk, az itt idegen voltuk még nagyobb érzését. — *Bartucz* professzor mindjárt a közvetlen magyar ember szíves szavával fordult hozzájuk, a tanfolyam vezetője, *Kiss Sándor* meg mindenképen igyekezett bennük az önbizalmat és az önérzetet talprasegíteni. „Minket nagyobbrészt parasztcsaládok küldtek ide, hogy itt az életünk hivatásmunkájára fölkészülve, szolgáljunk benneteket is, meg minden magyart. Én is parasztgyerek vagyok." Ilyeneket mondott. Ekkor még ütötte a fülüket a „paraszt" szó. Már *Erdei Ferenc* is megírta több helyen, hogy a mi vidékünkön már évtizedek óta majdnem olyan bántó ez a szó a falu kútja mellett is, mint a pesti kávéházban, meg az egyetem folyosóján. (Az utolsó napon már büszke öntudattal vallották magukat parasztnak!)

A megnyitó után szét akartuk törni a körülöttük feszengő idegenséget. Megkérdeztem: „Fiúk, tudjátok-e, hogy hol vagytok most?" Néhány pislákoló mécses. De általában az volt a fejükben, amit előbb leírtam. Jó alaposan megbeszéltük, mi az egyetem, mi a SzEI, mi a Magyarságismereti MK-e. Megbizonyítottam, hogy itt épúgy itthon vannak, mint a deákok: olvashatják a könyveket, folyóiratokat; rádió, lemezjátszó, játékok, a három munkaközösségi szoba, a falatozó, mind értük van most. Végignéztünk mindent. A nyiladozó kérdéseket először a „tanár úr"-hoz, a „fiatalúr"-hoz, legjobb esetben meg „magá"-hoz intézték. Akkor megálltunk, s megmondtuk, hogy *aki nem jóval idősebb deák tegezi őket, azt természetesen ők is tegezik.* Aki meg nálunk idősebb volt, azt mi *kértük* meg, hogy tegezhessük.

Így ismerkedtünk. — Igyekeztünk szervesen beleállítani őket a környezetbe. — Jó alaposan széjjelnéztek és vagy két óra hosszáig közeledtek az otthonhoz és hozzánk, míg mindenért és mindannyiunkhoz ki kezdték nyújtani a kezüket. — Ésszel elhitték a tegezést is, meg a megokolását is. — (: „Mi attól, hogy deákok vagyunk, még nem vagyunk nálatok különbek, csak *más* a hivatásunk, a munkánk. Csak az különb, aki emberebb és magyarabb a többinél: akinek több is és jobb is a munkája, az élete.") — De már tettben is hitelt adni neki: csakugyan úgy beszélni velünk, mint *Sanyival*, meg *Auréllal*, meg *Ferivel*, meg *Cakával* ... hát az egészen csak másnap, sőt harmadnap sikerült.

Nagyon sokat jelentett ebben a SzEI otthonabeli közös étkezés.

Eleinte többen is, de legalább a tanfolyam vezetője mindig együtt evett velük.

Az első ebéd utáni pihenőben „papiroson ismerkedtünk" velük. **Egyszerű teszt-kérdésekre** feleltek.

Az *adatkérdések* szerint: Legtöbben 19—20 évesek voltak. Kettő ezüstkalászos gazda volt, ketten polgárit végeztek közülük. A többiek legnagyobb része hat elemit járt. Volt, aki négyet; volt aki hetet-nyolcat. — Pontosan 80%-uk 5—10—15 holdas földmívescsaládbeli; három gazdasági cseléd gyereke, kettő meg 40—50 holdas gazdáé.

A *véleménykérdések* szerint: Legtöbben „közepes"-nek (!) ítélik a vagyoni helyzetüket, mikor azt kérdezzük: „Milyen módúnak tartod magatokat?" Ketten azt mondják, hogy: „nem kívánatos", egy meg, hogy: „rettenetes".

Arra, hogy a családjuk értékéről hogyan vélekednek, olyan feleleteket adnak, hogy van benne búza is meg ocsú is. Sok konkrét hibát emlegetnek föl. De általánosságban egyiküket se magasztalja, se le nem szólja.

A falubeli állapotokra aztán dől belőlük a panasz. A legtöbb nem is anyagi természetű, — mint: „rossz a víz, meg az utak" — hanem szellemi. Legélesebben a közösség szétdarabolódása fáj beléjük. Él még bennük homályosan az a tudat, hogy élő, szerves közösség volt valaha a falujuk.

A legényeknek a nagy közösségben való *elhelyezkedését* világosan mutatják az ezekre és hasonló kérdésekre adott válaszuk.

Néztük **az** *irányulásuk*at is: „Mi lettél volna, ha minden-minden lehetőséged meg lett volna hozzá?" — Csak heten maradtak volna az eke szarvánál. Ketten orvosok, hárman katonatisztek az álmuk álmában. Egy szobrász, egy író (!), egy pap, egy tanító, három „hivatalnok". Hárman kertészek, hárman olyan géplakatosfélék, kettő gépkocsivezető, kettő meg csak úgy: iparos.

Mindannyian 22—23 éves korukban akarnak, ill. akik már túl járnak rajta, akkor szerettek volna megnősülni. Jó egészséges lányt választana mind, aki otthon van a házban és a ház körül, s a gyerekeknek igazán anyja.

Az első délután előadás-megbeszélései, de általában is mind, az ő szavukkal kezdődtek: a meglevő ismeretük számbavevésével, s az ő szavukkal végződtek: sok-sok talpraesett kérdésükkel. De közben is minél előbbnek kellett lenniök: kérdeztek, hozzáfűztek már az első napok megszokása után közben is. Ezért is nevezem ezeket előadás-megbeszéléseknek. Ha valaki előadó inkább előadó volt, mint megbeszélő, az kifárasztotta őket.

A meglevő ismereteik minden irányban gyérek voltak. Ahol ésszel lehetett valamit kigondolni, tehát nem elsajátított ismeretet kellett elővenniök, ott talpraesettek voltak. Különösen az alapvető erkölcsi kérdésekben. De a valláserkölcsi kész ismereteik is még a többi közt a leggazdagabbnak látszottak.

Este már közösséggé kezdett válni az „esti együttlét"-en a legénynép. Egymással is, meg velünk is. Föloldódtak a játékban, s a beszélgetésben. Első estéken a *nótában* kevésbbé. Csak mikor mi már

jó sok népdalra megtanítottuk őket. A nóta a mi vidékünkön nem *élet* már, vagy csak ritkán az (akkor is a legsivárabb műzene a nagyobbik fele): inkább csak olyan dolog, amilyen sok van az életben, de csak abban a pillanatban van benne az emberben, mikor vele és általa szól. Nem az egész embert betöltő, az embert kifejező nagy szellemi eszköz! — Merevek voltak a fiúk a nótázásban. *Hanem a játék* meghozta a kedvüket. Pedig ezen a vidéken játszani csak úgy 14—15 éves korukig játszanak a fiúk. Vidékünknek a 19. század végével megindult, s a mostani huszas évektől kiteljesedő népi újracionalizmusa, népi-kultúra-elhagyása nagyon elszegényítette a játékkincsünket. Főképen pedig kiemelte a 15 éven fölülieket a falu játék-közösségéből.

De ezek a legények az első egy-két perc után egész lélekkel szürcsölték a játék ízét. S mivel a játék élet: benne ismerkedtek meg a fiúk igazán egymással is, meg velünk is. Mikor a deákság elnöke, alelnöke, munkaközösségvezetői, a tanfolyam vezetője, ép olyan nevetve állt négykézlábra játékban, mint akármelyőjük, s ezt nem külön tett-mondanivalóként, társadalmi közeledni-akarásként művelte, hanem azért, mert ő is lélekkel élte a játékot: akkor léptük a legnagyobbat a közösséggéválás felé.

De a beszélgetés is sokat jelentett. Meg a versek. Pl. az első este Erdélyi József „Rokonok"-ja többet megértetett velük, mint sok magyarázat.

A közös esti imát az „esti együttlét" végén mondtuk el. Valaki szeis vezető mondta ott helyben kigondolt saját szavaival hangos szóval, ők meg vele gondolatban. Ez a tanfolyam eredményéért könyörgő közös ima minden este közösségi élmény volt.

A tanfolyam vezetője ott is aludt velük a diákszállóban. (Gyönyörű modern hely az.) Ennek a nevelésen kívül bizony a külső fegyelmezés is oka volt. Annyira tele voltak a fiúk — különösen az első napokban — mondanivalóval, s a lefekvés utáni arc-nem-látó sötétben úgy kikívánkozott belőlük, hogy a beszélgetésnek ilyenkor se vége, se hossza nem lett volna, ha parancsoló szó el nem vágja.

A rendszeres munka aztán másnap reggel úgy indult meg, mintha már régen folyna. Ez volt a *nap rendje*: 6·[80] Fölkelés, torna, mosakodás, öltözködés, reggeli ima. 7·[80] Leventegyakorlat. 8 Reggeli. 8·[15] Valláserkölcsi előadás-megbeszélés. 9 Előadások-megbeszélések. 11·[30] Játék. 12 Ebéd. 12·[30] Pihenő. 2 Játék. 2.[30] Látóút. 5 Előadások-megbeszélések. 7 Vacsora. 7·[40] Esti együttlét. 9·[80] Esti ima, lefekvés. A reggeli valláserkölcsi előadás-megbeszélésen kívül volt tehát még napjában délelőtt ilyen keret és délután is egy. A délelőttiben két jó órahosszás előadás-megbeszélés volt, s a délutániban is kettő, de azok már csak jó háromnegyedórások voltak, mert akkor már kezdett a nép gondolatban összébbesni. — A látóutakat két óra hosszásra mértük.

Nem volna kifejező, ha ezeknek az előadás-megbeszéléseknek a tárgyát-anyagát a középiskolai „tantárgy"-nevekbe és az azok analógiájára összefércelt nevekbe szorítanám be. Inkább másképen csoportosítottam itt azt, amiről a legényekkel beszéltünk.[1]

[1] Aki napok szerint és előadás-megbeszélésenkint akarja látni ezt a munkát, kérjen a SzEI lapjának, a *„Szegedi Híd"*-nak 1942. március havi számából. (Szeged Központi Egyetem a címe.)

De a fölsorolás előtt még hadd mondjam meg, mit neveztünk „látóút"-nak! — Járt a nép: Végig az egyetemen, s az egyetemi intézetek közül: a közegészségtaniban, a földrajzi-meteorologiaiban, az embertaniban, a növénytaniban, s a bőr- és nemibeteg-klinikán; a múzeum képtárában; Vinkler László festőművész műtermében, s a hősök kapuját megnézni; a Horthy-telepi ONCsA-házak közt és a közjóléti szövetkezet egyik telepén; az OTI-ban; a városi népjóléti intézményekben; a Mezőgazdasági Kisérleti Intézetben; a vágóhídon; a városi erdőben; és volt a moziban a „Ninocská"-t megnézni. A látóúton — mint már említettem — ottani szakember kalauzolta őket, s adott nekik a látottakkal kapcsolatban minél több tájékoztatást, tanítást. Pl. a közegészségtani intézetben és az embertaniban maga *Kanyó Béla*, ill. *Bartucz Lajos* professzor, a bőrklinikán *Siposs Károly* tanár, a földrajziban *Wagner Richárd* adjunktus.

Az itt következő csoportosítás olyan, hogy *egyes címek* négy-öt előadás-megbeszélést is jelentenek a valláserkölcsi épen tizennégyet, mások meg másodmagukkal jelentenek egyet. Van olyan cím, amely látóút anyagát jelzi, s olyan is, amelyikről az esti együttléten kialakult nagy vita szólt.

I. **Az ember lelke.** 1. A végső emberi elvek: a honnan-hová, a miért, a hogyan kérdései. 2. A jó és rossz kettéválasztása: élet és semmi. 3. Az ember belső élete: a mindent mozgató esze-lelkiismerete, akarata-tette, érzelmi világa.

II. **Az ember teste.** 1. A testi egészségünk. 2. Egészséges lakás, környezet. 3. A parasztifjúság rendszeres testedzése. 4. A testi munka kérdései.

III. **A közösség.** 1. Az egyesek közösséggé-válása. 2. Az egyes és a közösség viszonya. 3. A család, s az út családból-családba. 4. A falu és a tanyavilág élete. 5. Egyesület megteremtése, — szervezete, — elvei, — élete, — vezetése. 6. Szövetkezet megszervezése és vezetése.

IV. **A nagy magyar közösség időben és térben.** 1. A magyar faj. 2. A magyarság története. 3. A mai magyarság az országban és a világon. 4. A mai magyarság társadalmi tagozódása. 5. A magyar születések és halálok: népszaporodásunk, népbetegségeink. 6. A mai magyar ifjúság. 7. A mai magyar parasztság. 8. Parasztságunk föladatai: a) a parasztságnak megmaradóké, b) a más hivatásba lépőké. 9. A jövő magyar társadalma. 10. A magyarság hivatása.

V. **A magyar szellem.** 1. A magyar nép hit-, képzelet- és gondolatvilága. 2. Népi élethagyományaink: a) a mindennapi élet szokásai, b) az emberi élet állomásaihoz (születés, esküvő, stb.) fűződő cselekvések, c) az év szokásai. 3. Néphagyományainkból új életalakítás. 4. A magyar nyelv. 5. A magyar irodalom. 6. A magyar zene. 7. A magyar tánc. 8. A magyar építkezés, — viselet, — díszítés: tárgyi művészet. 9. A világ képzőművészete és a magyar. 10. A magyar megjelenítés, színjátszás, előadás. 11. A magyar film. 12. A magyar rádió. 13. A magyar folyóiratirodalom. 14. A falu könyvtára.

VI. **A magyar honvédelem.** 1. A magyar hadviselés. 2. A mai magyar honvédség. 3. A parasztság és a honvédség.

VII. **A nagy közösség szervei a parasztság szolgálatában.** 1. A falu, a tanyavilág közigazgatása. 2. A gazdasági felügyelőségek, a földmívelésügyi szervezetünk. 3. Az Országos Szociális Felügyelőség. 4. A közegészségügyi szervezetünk. 5. A biztosítás. 6. A háziipari felügyelőség. 7. A növényegészségügyi, növénytermelési intézetek. 8. A mérnöki hivatal.

VIII. **A javak.** 1. A magyar föld és birtokosai. 2. Magyarország gazdaságföldrajza. 3. Gazdasági életünk. 4. A magyar ipar, háziipar. 5. Korszerű magyar faluépítés.

IX. **Természeti világunk.** 1. Magyarország földrajza; elsősorban a tájunké. 2. Tájunk időjárása.

X. **Gazdálkodásunk.** 1. A magyar gazdálkodás története. 2. Tervgazdálkodás, irányított gazdálkodás. 3. Kisgazdaság korszerű berendezése. 4. Kertgazdálkodás. 5. Állattenyésztésünk. 6. Gazdasági számítások. 7. A falu és tanya fásítása.

A munka szüneteiben napi másfélóra pihenőjük volt, meg délelőtt félóra, délután félóra játékjuk. — A *pihenőben* olvasgattak, levelet írtak, meg beszélgettek a fiúk. — A SzEI-otthon negyvenegynéhány folyóiratának, s mintegy háromszáz kötetes világnézeti könyvtárának betűtengere előtt először úgy álltak, mint a borissza ember az egyszerre eléjetett száz pohár bor előtt. A kapott tájékoztatás után aztán már válogatva kerestek, böngésztek. — Sokat írtak haza. Eseményszámba ment minden nap: arról az otthoniaknak is tudni kellett.

A *játék* egyik félórája magyar népi játékok tanulását jelentette. (T. i. gyerekjátékokét. — Már írtam egy helyen: a játékokat nagyon szerették. De — mint később megtudtuk — otthon egyikük se tudta újból életbe állítani az itt tanult játékokat.

A másik u. n. *játékfélórában* színjátszás: megjelenítés volt a szintén nagyon-nagyon kedves időtöltésük. A SzEI Magyar Szó Munkaközösségének egyik legtehetségesebb munkása, *Csenei Magda* tanította rá őket. Mint ahogy mi először „urak" voltunk, úgy volt ő is először „kisasszony" számukra. Az külön kérdés volt, hogy deáklánnyal is úgy álljanak szemben, mint ahogy mi: hogy bár „maga" de „Magda" legyen a számukra. Később aztán. hogy több deáklánnyal is megismerkedtek, ebbe is beleemelkedtek.

Mivel a falusi legényegyletek színjátszása nagy közösségi élmény is, meg a pénz gyűjésének is legjobb alkalma, sokat, nagyon sokat akartak tanulni a fiúk színjátszásból. Ezen a ponton szoritóan érezték a fölkészülés szükségét. Itt egy másnap kinyílónak tudott élet kapujában igyekeztek összeszedelődzködni, s a tarisznyába sokat tenni.

Esténkint kiteljesedett magyar életet élő közösség volt a nép. Már az első este szerepénél említettem, hogy miből álltak az esti együttlétek: Megbeszéltük a napot jó részletesen, nótáztunk, játszottunk, föl-fölolvastunk egy-egy vers-, novella- vagy regényrészlet-remeket, meg-meghallgattunk egy-egy művészi lemezt, s a fölvetődött kérdésekről jó nagy viták kerekedtek. (A fiúk nagy buzgósággal vettek részt bennük.) — Meg hát elbeszélgettünk szépen, okosan.

A SzEI deákjai is legjobban ezeken kerültek össze a pihenő csöndes kettes-hármas beszélgetésein kívül a legényekkel. A Magyarságismereti MK körül rongyszőnyeggel beterített fapados, kedves, érdekes szobájában volt a 29 legény, a közvetlen tanfolyamvezetőség hat embere, meg a deáknépből néha négyen-öten, néha meg nyolcan-tízen is, és majd mindig mások. Azért, hogy a legények lassankint sok deákunkkal kerüljenek össze: fiúkkal is, leányokkal is. Azért ötvenhatvannál többel nem igen találkoztak, mert januárnak ebben a két hetében még oda vannak a vidékiek.

A tizedik napon kezdték a legények hajszoltnak érezni a munkát. Kezdtek tőle megcsömörleni. Könnyen fölingerültek; bizalmatlanul húzták össze a szemüket, s általában elvesztették azt a jó otthonos, lelkesen építő és tervező érzésüket, ami az első három nap után kifejlődött bennük. — Előfordult, hogy „kilógott" hármuk is előadás-megbeszélésről... Nagyon fáradtak voltak. Esti együttlétén aztán rendbeszedte a megbeszélésünk a dolgot. Másnaptól fogva rövidebbek voltak az előadás-megbeszélések, hosszabbak a játékok meg a pihenő és csakugyan befejeztük fél tizkor az esti együttlétet. (T. i. különben tíz előtt sose.)

Az utolsó három napján a tizenhat napnak együtt volt velük a nap nagyobbik részében a háromnapos KALOT-vezetőképző tanfolyam ötven embere. (Hasonló korú legények ugyanerről a vidékről.) Ezek mind most voltak először tanfolyamon. Fegyelmezetlenek voltak és roppant tájékozatlanok mindenben. Sokan közülük nem is a tanfolyamért, hanem a szegedi kirándulásért jöttek.

A legényeinkben megállt az ütő: „Hát mi is ilyenek voltunk első nap?" — Nem tudták megmérni. Aztán ágaskodott bennük az önérzet: „Hű, ennyit jelentett a népfőiskolai tanfolyam!"

A látott rosszabbnak fölmérhetetlenül nagy volt a hatása. Az esti együttléteken amazok nem vettek részt. Ott aztán kitálalták a „háromnaposok" ügyét a fiúk. A huszonkilenc még összetartozóbbnak érezte magát. Az otthoni föladatait még nagyobbnak. Főképen pedig az eredmények lehetőségét nagynak. „Minket nem is egész két hét alatt hogy megneveltetek!" — mondogatták nekünk nevetve. — (Hát még mikor látták, hogy Hunya dr. a háromnaposokból is mit hoz ki harmadik napra!)

Kiss Sándor aztán arra fordította az utolsó három estét, hogy a tanfolyam utáni otthoni konkrét tennivalókat tudatosítsa bennük, s mindannyian ezt szolgáltuk.

Ép az azelőtti napokban kapták *Karácsony Sándor* előadás-megbeszéléseinek, *Somogyi Imre* beszélgetéseinek élményét, *Tettamanti Béla* akkor emelte föl előttük, mi az, hogy a magunk nevelése, azokban a napokban beszélgettek *Sík Sándor*ral és hallották tőle a verseit, azokban a napokban szólt nekik *Tóth Sándor* ezredes a honvédségről.

Az utolsó napok mindent aláhúztak és megsokszoroztak bennük.

Az ünnepies tanfolyamzárót nem is készítettük külön elő. Csak elmagyarázta nekik a tanfolyamvezető, hogy hogyan lesz. Előkészítette azt két hét munkája eléggé.

Az egyetem aulájában ültek a fiúk, fönt a professzorok nagy dobogóján. Velük szemben ugyanazok, akik a nyitón. Lent a tanfolyam előadói és egyetemiek, meg városiak. A fiúk „gazdái" *Veress József* és *Koch Sándor* búcsúzott el tőlük. Aztán ők vallottak. *Kiss Sándor* egymás után adta eléjük a kérdéseket és pörögtek a válaszok. Úgy érezték mind, — mi is meglepetve láttuk, — hogy most ország-világ előtt meg kell hirdetniök, hogy itt valami roppant nagy dolog történt öértük, s rajtuk keresztül a magyarságért. Bámulatosan összeszedték a gondolataikat, marokra fogták mindazt az indítást és tudást, amit a tanfolya-

mon kaptak. S amelyik vallomásba csak lehetett a SzEI-nek szóló köszönetet, feléje hálás kéznyújtást tenni: beletették.

Így valahogy ment ez a vallomásszerű vizsga: Miért jöttem ide, mit vártam? — Mit kaptam? — Mi vár rám otthon, milyen helyzet? — Mi lesz a tennivalóm? — Mik a biztos emberi és magyar értékek? — Azokra hogyan építsek? — Micsoda minden érték forrása? — Mi az én falum hivatása? — Mi a parasztságé? — Mi a magyarságé?

A *„paraszt"* szónak diadalmenete volt.

Kerek három órahosszáig tartott az egész tanfolyamzáró. Pedig csak azt nem említettem még belőle, hogy *Kerekes András* elmondta, hogy *mit* is tett a SzEI a tanfolyamért, én meg azt, hogy *miért.*

Déli fél kettő volt, s professzorok, papok, katonatisztek, tanárok állták körül a fiúkat és köszönték nekik, amit tőlük hallottak.

Összefutottunk mind a Magyarságismereti szobájában, ahol az esteket töltöttük.

Annak az ujjongó, nótában, táncban *összefogózott magyar közösségnek* a képét tenném oda minden egyesületesdiző, agymásra — acsarkodásban, bálrendezésben, jegyzőkönyvszerkesztésben elvesző egyetemi ifjúság elé! Az a kép, meg *Kolozsvári Magyar Diákok Szövetsége* (a kolozsvári egyetem egységszervezete) bálványosváraljai *falutanulmányozó táborának* a képe mutathatja ennek a két szervezetnek a munkatábori képei mellett *a magyar deákság jövő föladatát: az élet lehetőségéhez az egység megteremtését, s aztán a magyar élet munkás tettekkel való szolgálását!*

A régi egységszervezet, a *Hungária* M.T.E. bámulatos eredményt jelentő *Hungária-házának* emlékedése is ezt példázza!

Azóta érkeznek egyre-másra a levelek a SzEI legényeitől. S az a legnagyobb fájdalmunk, hogy hajszolt deák-közösségi munkánk és a szorosan vett hivatásunkra készülő munkánk nem engedi, hogy rendszeres levelező-kapcsolatban legyünk velük. — A Magyarságismereti Munkaközösségben is most a Szeged melletti Tápét tanulmányozzuk és dolgozzuk föl. — De most, hogy a vizsgák után valamennyire lassul a munkánk, valamennyijüket föl fogjuk keresni, hogy a SzEI csakugyan az övék is maradhasson. Élet legyen az, hogy „a deákság a parasztságért!"

Röviden és hűvösen — hangsúlyozom! — röviden és hűvösen szóltam. Aki többet akar tudni, a népfőiskolai tanfolyamunk egy-egy oldalát jól megvilágítva látni, olvassa el a Szegedi Híd említettem számát, olvassa el *Kiss Sándor*nak a *„Hajnalodik"* februári száma és *Kristó Nagy István*nak a *„Magyar ÚT"* 12. számabeli cikkét. Még sokat lehetne írni erről a tanfolyamról: csupa újat.

Nyíkos Gyula.

IRODALOM

Otrokocsi Nagy Gábor: Református Kollégiumi Diák-irodalom a Felvilágosodás Korában. (Öntudatlan népiesség kéziratos gyüjtemény-irodalmunkban.) Debrecen, 1942. — 88 lap.

Nemcsak szakérdeklődéssel, hanem olvasó kíváncsisággal is vettük kezünkbe O. Nagy Gábor legujabb munkáját. Kódexeink misztikájáról irott szép tanulmánya[1]) tárgyban és szempontokban annyira más korszakát idézi irodalmunknak, hogy maga címben jelzett a tárgyválasztás is érdekessé teszi a fiatal kutató új értekezését. Már most megállapítjuk, hogy ebben a dolgozatában is meglepő a tárgyismerete, elfogadhatók és eligazítók a szempontjai, továbbbépítők az eredményei.

Szerzőnk a „Bevezetésben" tisztázza célkitűzését és körülhatárolja kutatása területét: az „öntudatlan népiesség" egy fejezetét próbálja megírni és a kollégiumi kéziratos gyüjteményeket mint egységes irodalmi jelenséget ismertetni, hogy a Horváth Jánostól feldolgozott „irodalmi népiesség" mellett megmutassa e gyüjtemény-irodalom ösztönszerű, népiességét.

„A gyüjtemény irodalom alkata és keletkezése" címen foglalja össze ezeknek a „diák-kódexnek" jellemző vonásait, sajátos jegyeit. „Mindenes" jellege van ez irodalomnak, hisz tartalmát, formáját színezi a szerzőknek és másolóknak a nyomtatott irodalomtól elütő ízlése és stílusigénye. A kulturális hiányérzet kelti fel az eddig hagyományos vallási szinten mozgó diákságban az „irodalom" utáni vágyat. A kéziratos forma maga is meghal ennek az irodalmi érdeklődésnek az intézményesítése (önképzőköri szervezkedés) után[2]). Az egyetemes censura és a magyar nyelv használatát tiltó iskolai rendelkezések szinte kényszerítették az ifjúságot arra, hogy a maga „szája íze szerint" szedjen össze magyar szépirodalmi műveket. Egy új irodalmi közönség kívánta a maga irodalmát a nyelvi nacionalizmus korában. E közönség társadalmi különbözőségét kiegyenlíti műveltségének azonos alapokra, bizonyos szóbeli hagyomány-műveltségre épült egysége. Ehhez a „mély" réteghez kellett kapcsolódni, hasonulni az új „irodalmi" stílusnak. Innen e gyüjtemények kevert, „félnépi" vonása. A szerzők mellékessé csökkentésse is népiessé teszi ezt az irodalmi próbálkozást.

A „Hatvani életéből fennmaradt töredékek", „A csökmei sárkányhúzás" és „A Mennyből jött levél" és „Adoma-rokonai" c. három fejezetben e gyüjtemény-irodalom legismertebb epikai műveit vonja vizsgálódásába a szerző. — Biztos, hogy a legtöbbször vitatott, népiesség szempontjából sokszor és sokaktól tárgyalt, a későbbi szépirodalomra is legnagyobb hatású a Hatvani professzor emléket őrző 13 önálló, kis anekdotikus történet. — Ezeknek és a hozzájuk tartozó epikai műveknek általános jellemzője a gúnyos, parodisztikus hang. Ezt szerzőnk azzal a „lázadással" magyarázza, amelyet a felvilágosodás teremtett az ifjúságban, meg az ifjúságot mindig jellemző kritikai hajlammal. Ez azonban nem volt akadálya annak, hogy ugyanakkor népies babona-elemek, mondai emlékek ne maradjanak meg bennök. Igy árul egy gyékényen a tudatos felvilágosult műveltség (vulgarizált felvilágosodás) és nem szándékolt (népi) hagyománymentés ezekben a jóízű és közkedvelt „népmondákban", amelyeknek bizonyosan vannak népi talajba nyúló és ott szétágazó gyökerei, de felfelé, a korszerű irodalom felé is közvetítettek. Népszerűek lettek

[1]) A Misztika Kódexirodalmunkban. — Debrecen, 1937.

[2]) Lásd ugyanettől a szerzőtől: A „Debreczeniség" alkonya. — Debrecen, 1939.

ezek az epikus művek előadásukkal is. Nemcsak a közérthető helyi utalások, személyi vonatkozások, bizonyos debreceni és táji realizmus ennek az oka, hanem az egészet átlelkesítő egészséges élet és népi szemléletmód, hagyományos kifejezőkészség, népi és népszerű beszédfordulatok (sokszor egészen durva közhelyek) adják a stílus „népi" vonását. —

„Énekelt versekből lett olvasmány-szövegek.", „Népies dal- (ének-) költészet." és „Diákos-népies rokokó-líra" címen a vizsgált gyűjtemény-irodalom „ének" („dal") állományát tárgyalja. Gyűjtemény-irodalmunknak sajátosságát a lírai termékekben a rokokó-szentimentális elem és a népiesség különös keveredése adja meg. Csokonai ilyen irányú nagy hatásának elemzése során e fejezetben kap méltatást és értékelést a „rimkovács"-nak nevezett Kováts József költészete, amely ennek a kettősségnek legigazolóbb képviselője.

Az „Összefoglalás"-ban sommázza az író eredményeit: sikerült kimutatnia, hogy „református kollégiumaink — a debreceni és sárospataki kollégium — a felvilágosodás korában nem voltak a szellemi elmaradottság és a magyar irodalom iránti érdektelenség színhelyei, továbbá megvilágíthatta az itt elő diák-irodalmi műveltségnek" öntudatlan népiességben megnyilvánuló alapszínezetét." A gyűjtemény-irodalom jelentősége nem önmagában, legkevésbbé esztétikai értékében van, hanem abban, hogy ébren tartotta és táplálta a magyar szellemnek önmaga, multja, hagyományai és népi gyökerei felé forduló és abból erőt merítő mivoltát. Bizonysága ez az irodalom annak, hogy az első sorban vidéki és tekintélyes részben jobbágy (vagy jobbágysorban élő) szülőktől származó fiatalságban is élt olyan irodalmi lelkesedés és irodalmi műveltség, mely gazdag útravalót adott a kollégiumokból később kikerült irodalmi nagyjainknak, elsősorban Arany Jánosnak.

Értékelés helyett inkább a dolgozatot magát idéztük, hogy felhívjuk olvasóink figyelmét a tanulmány igaz értékére: a magyar irodalmi ízlés és közönség-irodalom (talán-talán „ponyvát" is írhatnánk) egy fejezetét mutatja be a legszigorúbb adatközlés alapján. Az anyag-ismeretnek gazdagsága emeli ki a tanulmányt napjaink ötlet-irodalmából, amikor egy-egy idézethez kerekítenek a szerzők elméleteket és állapítanak meg nagyon is egyéni „törvényeket". Ennek a teljes tájékozottságnak köszönhetjük két irodalomtörténeti közhely helyesbítését: a Hatvani-töredék szerzője és az Angyal Bandiról szóló vers keletkezési ideje. Túlzottnak tartjuk egyikmásik helyén a műfaji elkülönítést. Aligha mondható „szervezetlen" olvasó közönségnek az, amelyet azonos műveltségi hagyományokkal intézményesen és éveken át nevelt, eligazított és életbe küldött a kollégiumok egységes, erős vallási elveken épült iskolai rendje. — Az erotikus, durva „nyomdafestéket nem tűrő kifejezések, helyzetek, egész költemények tárgyalásánál elengedhetetlen a latin-görög előzmények vizsgálata. Ez nagyon is régi, közismert irodalmi örökség volt. Azt gondoljuk, hogy itt népies hagyományok helyett legtöbbször inkább magyaros fordításról, átköltésről beszélhetünk. Sok tetszetős föltevést rontana le annak a két-nyelvű műveltséget hordó kornak hivatalos, iskolában megkövetelt és könyvtáraiból szétáradó olvasmány kincsének vizsgálata, ismerete. Egész biztos, hogy nemcsak egyetlen korszaknak, irodalmi hagyatéknak a kérdése a hagyománynak és fejlődésnek, közönség-olvasmánynak és „fennebb" irodalomnak az egyeztető törekvése.

Ezek a megjegyzések inkább kérdések, mint hiány-megállapítások, és mit sem vonnak le O. Nagy Gábor dolgozatának értékéből, sőt érdekességéből. Hisz a magyar ifjúság sajátos útkeresésének, ízlés-forradalmának, a magyar „ifjúsági olvasmány" történetének egy fejezetét is adja a mai olvsaónak. Lelkessé és emberivé

teszi művét az a minduntalan kiérezhető melegség, amivel az egész kérdést feldolgozza. Ez a tanítványi hűség szerető bizonysága a nevelő Kollégiummal szemben (a szerző a debreceni Kollégium volt diákja, most annak gimnáziumi tanára) így nemcsak írás, hanem tett is. Reméljük, hogy rengeteg adatismeretét új és új kötetben rendszerezi, hisz saját szavai szerint: „E dolgozat a református kollégiumi gyüjtemény-irodalom behatóbb tárgyalásának csak első fejezete." *Éber János.*

Iványi Ferenc: Virrasztó. (2. kötet. 532 old. 1942. Singer és Wolfner Irod. Int.)

A bontakozóban levő hazai tudományosságnak magyarnyelvű művelői között jelentős szerepet vitt Bod Péter. Ennek a székely jobbágyfiúból lett polihisztor-írónak életrajzát írja meg Iványi Ferenc; regényes vonásokban vázolja, hogyan emelkedett a nagyenyedi kollégium szegénysorsú szolga-diákja első tanulóvá; majd a leideni egyetemen befejezve betűszomjas tanulóéveit, Bethlen Kata hívta meg udvari papjának. Itt kezdte meg azt a sokoldalú irodalmi tevékenységet, amelyet mint magyarigeni prédikátor haláláig egyre erősebb lendülettel folytatott. Virrasztó volt ő híveinek gondozásában és őrhelyen állt a magyar nyelv művelésében. Sokágú írói alkotó munkássága és ritka érdeklődési köre az akkori tudományosságnak több faját ölelte fel: Szentíráselemzés (A Szentírás értelmezésére vezérlő magyar lexikon, Judás L. apostol levelének magyarázata, A Szent Biblia Históriája.) Egyháztörténelem (A vitézkedő Anyaszentegyház Historiája), Egyházi beszédek, Egyházjogi tanulmányok (Synopsis, Consistorialia) De irodalmi hírnevet elsősorban a *Magyar Athenas, Erdélyi Fénix,* a Páriz-Pápai *Dictionárium*nak székely szókinccsel való kiegészítése, az *Antiquitates Hungaricae,* a *Füveskert* stb. irodalmi és történeti tanulmányaival szerzett magának.

A nagy Virrasztó életét és írói pátoszát elsősorban Erdély vallási és közjogi helyzete határozta meg. Bod Péter életfolyásának ábrázolása nyomán tehát a szerző gyakran kitér a felekezeti villongásokra és a visszaszorittatás fájó megnyilvánulásaira. Ezért a korszak irodalmi és művelődési állapotainak vázolásakor egyre jobban megülte az író szemléletmódját a politikai eszközökkel is támogatott vallási reakción költ elkeseredés. Ezeknek élestollú rajzolásakor azonban nem szabad elfelejtkezni arról, hogy a XVIII. században vallási tekintetben a mai belátóbb felfogástól eltérő, merev és feszültséggel-teli korszellem uralkodott. Márpedig a Habsburgokat a katolizálásban is elsősorban dinasztikus megfontolások fűtötték. Itt tehát a vallási előjelekkel folyó küzdelem is tulajdonképen politikai tény volt. Hiszen II. Rákóczi Ferenc hithű katolikus s mégis ő volt a vezére az egyik legnagyobb arányú magyar visszahatásnak. Ennek a tényezőnek figyelmen kívül hagyása lényeges történeti jellegétől fosztja meg minden korrajznak hitelességét. Ez magyarázza meg Iványi szemléletmódjának egyoldalú beállítottságát és elfogultságát.

Iványi regényének mint szépirodalmi alkotásnak legszembeötlőbb sajátsága a a székelyes beszédmódnak ízes elegyítése, továbbá előadásának megjelenítő ereje. A műben a mesemondó képzelet és a korjellemző készség dús erővel fonódik egybe. Sőt tanulsággal és érdekkellő elevenséggel tudja összeötvözni a két tényezőt. Bár a gazdagon áramló elbeszélésben ez gyakran megbillenti a szerkezet arányos egyensúlyát.

Külön ki kell emelnünk életerős, kifejezésteljes és plasztikus szóképektől duzzadó stílusát, mely ígéret lehet egy írói egyéniség kialakulására.

Visy József.

Somogyi József: Hazánk közoktatásügye a második világháborúig. Budapest, 1942. Eggenberger-féle könyvkereskedés.

A szerző maga mondja az Előszó-ban, hogy könyve tulajdonképen tankönyv jellegű, 12 év alatt tartott iskolaszervezettani előadásainak közrebocsátása. Kornis (Magyarország közoktatásügye a világháború óta, 1927.) műve megjelenése óta eltelt idő mélyreható változásaival kiegészítve új meglátások szerint írta meg a művét. Felhasználta az idevágó irodalmat, a közoktatásügyi rendeleteket, törvényeket, miniszteri indokolásokat. Az 1941. év végén lezárt állapotokról ad világos, áttekinthető képet.

Az egész művet 6 részre osztotta: 1. A közokt. ügy általános alapelvei (a nevelés joga, intézmények fejlődése, közokt. int. rendszere.) 2. Csecsemő- és kisdednevelés. 3. Alsófokú okt. (Általánosan oktató iskolák, szakiskolák, gyógypedagógiai isk., gyermekvédelem, iskolánkívüli népművelés, leventeegyesületek). 4. Középfokú okt. (Részletesen ismerteti az idetartozó intézményeket). 5. Felsőoktatás. (14 fő- és ezeken belül több részlet-pontban tárgyalja). 6. Közoktatásügyi igazgatás. (Középfokú tanügyi hatóság, VKM, Orsz. Közokt. Tanács).

Az alsófokú oktatás tárgyalásának menete nagyjából a következő: mindenekelőtt összefoglaló képet ad az iskolatípusról, megadja annak történetét, szól a szervezetéről, pontosan közli az óraterveket, szól a tanítóról, annak alkalmazásáról, illetményeiről, az iskolafenntartókról, az első- és másodfokú hatóságokról, végül kimerítő statisztikával zárja le a fejezetet.

A középfokú oktatás tárgyalásának irányadó szempontjai: az iskola kialakulása, története, mai szervezete, pontos óratervek (fiú- és leány külön), oktatószemélyzet (tanár, szaktanító), iskolafenntartók, felügyelő-hatóságok, ezek ügyköre, az egyes tárgyak szerepe, az érettségi vizsgálatok, stb. Tiszta képet kapunk pl. a líceum és tanítóképzőintézet, ill. akadémia ma eléggé bonyolult állapotáról.

A felsőfokú oktatás, a legteljesebb szakoktatás minden területére alapos tudással vezet el. Történet, szervezet, tanulmányi rend, stb. egy-egy fejezete az illető intézmény teljes ismertetésének.

Külön kell szólnunk érdemeiről. — Bevallhatjuk, hogy a nevelők közül sokan már nem voltak tisztában hazánk közoktatásügyének mai szervezetével. Világosan csak azok láttak, akik behatóan foglalkoztak vele. Értéke tehát mindenekfelett az, hogy külön tanulmányozás nélkül a mű segítségével azonnal feleletet kapunk felmerülő kérdéseinkre, esetleges kételyeinkre. Elismerésre méltó, hogy a sokszor nélkülözhetetlen törvényeket, módosításokat, legalább zárójelben, megemlíti az egyes iskolafajokkal kapcsolatban. Feleslegessé tesz sok-sok keresgélést a rendelkezések bonyolult világába. Haszna: segítségével és útbaigazításaival a legmegfelelőbb életpályára irányíthatjuk a kezünkön nevelődő fiúkat.

Somogyi alapos tudással, nagy rendszerező képességgel és készséggel megírt munkája nem hiányozhatik egyetlen iskola igazgatói irodájából, tanítói, ill. tanári könyvtárából sem.

Alpár Gyula.

H. A. L. Ficher, Európa története. III. (É. n. 1941. 507 l. Singer és Wolfner kiadás.)

Napjaink legtöbb történelmi problémája a bécsi kongresszus koráig nyúlik vissza. Ennek merev konzervativizmusa és gyanakvás-sugallta helytelen intézkedései keltették fel a nemzetiségi és társadalmi rekaciót, mely a negyvenes évek for-

rongásaiban, majd a szociális kérdés megoldási kísérleteiben újra és újra megremegtette az európai életnek a meghaladott abszolutizmuson épülő korlátozásait. A bécsi kongresszust u. i. az az elv vezette Európa újjárendezésében, hogy távoltartsák a francia eszmék hatásait a feudális monarchiáktól, főleg pedig az osztrák császár birodalmától.

Ennek a kornak történetét e l m é l k e d i végig Ficher nagyszabású európai történelmének harmadik kötetében. A műnek tartalmi ismertetését lapunkban nem adhatjuk, csupán a szerző történetszemléletének és írói módszerének néhány sajátságára mutatunk rá. A mű nem eseménytörténet akar lenni, hanem oknyomozás és eszmélődés. Elmondhatjuk róla, hogy az oknyomozás klasszikus alkotásai közül való. Az események vázlatos bemutatása nyomán inkább elgondolkozik velük kapcsolatban és mérlegeli azokat. Értelmezése a XIX. sz. politikai alakulásaira érdekes fényt vet, de okadatolását többször egyoldalúságba viszik világnézetének erős meghatározó koriátai. Spencernek a fejlődéselméletről, továbbá a világegyetemnek természettudományos magyarázatáról való elveit mint egyik létesítő okot szervesen beleilleszti a XIX. századi angol felfogás politikai individuálizmusának összképébe. — Cavournak egyházpolitikai harcából levont következtetéseiben pedig alaptalanul marasztalja el a Vatikánt; s egyébként is többször előfordul, hogy a politikai tévedéseket elsősorban a „klerikálisok" számlájára igyekszik írni. (218—9, 224—5 lk.) Darvinnak a fajok eredetéről és az ember származásáról szóló munkáit — a természettudományok kétségtelen tanusága szerint — jelentőségükben túlértékeli.

A mérleg másik oldalára azonban több kiemelkedő írói tulajdonságot helyezhetünk. Ilyen pl. az a tényszerűségen alapuló meditáló beállítottság, mellyel a szerző lehetőleg minden indítóokot fel akar deríteni. Napoleon hosszú hadjáratsorozatát, melyben szinte egész Európával szembekerült, Ficher valószerű megokolással illeszti bele a császárság politikai és gazdasági tervei közé. Legmélyebb indítóokát pedig nagy valószínűséggel a kontinentális zárlatban jelöli meg. A t á r s a d a l m i kérdéseknek (marxizmus, gyarmati rabszolgaság) tárgyalásakor emelkedik a szerző a történetírói tárgyilagosság legigazibb magaslataira. (229 sköv., 243 sköv. lk).

Személyrajzai tárgyiak mértéktartásukkal és méltányos jellemzéseikben valóban példaszerűek. Az írónak határozott törekvése, hogy — minden emberi és faji részrehajláson felülemelkedve — ítéleteit a történetiérdem valódisága és tartóssága szerint szabja meg.

Az egész mű áttekintését, amelyet pedig 23 oldalas név és tárgymutató egészít ki, megnehezíti, hogy nincs tartalomjegyzéke.

Magyarország történetét 1790—1939-ig Balla Antal írta meg a kötetben.

Visy József.

Hankiss János, Irodalomszemlélet. *Tanulmányok az irodalmi alkotásról.* (Kir. Magy. Egyetemi Nyomda könyvesboltja. Budapest, 1941. 162. o.)

Az irodalmi alkotás és irodalmi élvezet szoros kölcsönhatásban állanak egymással, de a kettőjük helyes aránya sok tényezőnek ritka együtthangzását kívánja meg. Az író és olvasó között ott él mint láthatatlan szellemi tényező a kor világnézeti eszménye, továbbá művelődési és ízlésbeli igénye. Az élményszerű irodalmi élvezésben, vagyis a maradéktalan megértésben nagy része van az olvasóközönség beleélésének, odaadó készségének: vagyis az alkotó és befogadó lélek összhangjának. — Ennek az egymásra-találásnak lélektani feltételeit kutatja Hankiss János elmélyült tanulmánya. (V. ö. A beleélés, A hangulat c. fejezeteket.) A könyv, amely

szempontjaiban a filozófiai fogantatás jegyeit is elárulja, az irodalmi alkotás értékelveit kutatja az irodalomelmélet különféle kategóriáiban.

Az irodalmi *érték* fogalmának vizsgálata közben szakít a hagyományos, konvencionális meghatározásokkal és csakis az esztétikum és művészi etikum szempontjait veszi irányadóul: „... az az irodalmi érték, ami az illető kor világszemléletét teljesíti ki irodalmi eszközökkel és ..., ami a kor küzdelmei fölé tudja emelni az embert." (23. 1) „... az érték a mű létrejöttének feltétele." (26. 1.)

Az irodalmi *dinamizmus* elemzése során arra a megállapításra jut Hankiss, hogy *az* elsősorban a tragédiában és általában a romantikus alkotásokban az erős, hősies magatartásnak, bátor lázongásnak, a szellemi feszültségnek, s az alkotó érzületnek ős-teljessége.

Az irodalomtudomány megoldandó alapkérdéseit veti fel *Az irodalmi műfajok. Az irásmű szerkezete, Stílusváltozás az irodalomban, A „csodás elem"* c. fejezetekben. Megoldási törekvéseit az irodalompszichológia modern belátásai irányítják. — Az írót mint a „furor vaticus" megszemélyesítőjét a szerző csak távoli vonásokban vázolja elénk, de az igazi írói misszió megtestesülését két lírai melegségű gondolatsorban *(Író, irodalmi élet, irodalom* majd *Irodalom és nemzeti jelleg.)* érzékelteti. „Az Irodalmat hasonlítsuk a valláshoz, az Írókat a papokhoz, az Irodalmi életet az egyházak mindennapi élethez." (75. 1.)

A tanulmánysorozatnak méltó befejezését alkotja az irodalmi művek elemzése során olyan nagy szerepet játszó *eszme* szónak kifejezés-tartalmi vizsgálata. Hankiss problémalátása az esztétikai irodalomszemlélés újszerű követelményeire vet fényt. Érdemes vállalkozás lenne az irodalom *pszichológiájának* ilyen értelmű teljes és rendszeres megrajzolása.

Visy József.

Deák Gyula: Polgári-iskolai író-tanárok élete és munkái. Budapest, 1942. 520 lap. Az Országos Polgári Iskolai Tanáregyesület kiadása.

Aligha van még egy iskolafajtánk, melynek történetírása annyi és oly alapos összefoglaló munkával dicsekedhetnék, mint a polgáriiskola. Az Országos Polgári Iskolai Tanáregyesület Győri Vilmos és Sághelyi Lajos alapvető polgáriiskola-történeti munkái után a közelmultban adta ki Deák Gyula „Feljegyzések a polgáriiskola és a tanáregyesületek multjából" c. könyvét, mely az előbbi két mű eredményeit sokban kiegészítette és helyesbítette. E munkának mintegy betetőzéseképpen elkészült most Deák új könyve.

Ebben a több mint félezer oldalas, hatalmas munkában a szerző a polgáriiskolai írótanárok életrajzi adatait és munkáit gyüjtötte össze közel egy évtized lankadatlan munkájával. Az önállóan megjelent műveken kívül felöleli Deák könyve az Évkönyvekben, folyóiratokban és napilapokban elszórtan megjelent cikkeket és tanulmányokat is. Feldolgozta az általa alapított polgáriiskolai tanáregyesületi könyvtár gazdag anyagát és a tanároktól beérkezett mintegy 2600 önéletrajzi törzslapot.

A jól kezelhető könyv 2702 írótanárról emlékezik meg. Az egyes cikkek áttekinthetők, adatai megbízhatóak. Sok komoly értékű könyvet és értekezést bányász elő a feledés porleple alól. Igen sok írótanár munkásságáról első ízben ad összefoglaló képet.

Az egyes tudományágakkal foglalkozók részére a hozzáférhetetlen és feledésbe ment anyag feltárásával nem egyszer kellemes meglepetéssel szolgál. Az egyetemes magyar könyvészet részére pedig kiválóan hasznosítható előmunkálatot

nyujt. E mellett a közművelődés minden ágában végzett, jelentős munka feltárása a polgáriiskolai tanárságban a kari öntudatot és önbecsülést megszilárditja és tovább i munkára ösztönöz, — az egyetemes magyarság részére pedig számadást nyújt a becsületesen végzett iskolai és kötelességen felül vállalt iskolánkivüli munkáról. Elismerés illeti meg a tanáregyesületet, hogy Deák Gyula munkáját a belső értékhez és jelentőséghez méltó alakban kiadta. Önmagának is érczél maradandóbb emléket emelt vele.

Implom József.

Illyés Gyula: Kora tavasz. Révai, Budapest. 1942. 2 kötet (221—214. old). Illyés Gyula könyve két szempontból érdekli különösebben a nevelőket, főleg pedig az ifjúsági lélektan iránt fogékony tanárembert. Egyrészt rendkivüli idők — háború és forradalmak — tükröződését látjuk az ifjúvá érő serdülő lelkében, másrészt több figyelemreméltó mozzanatot ragadhatunk meg abból a kettősségből, amely a pusztáról városi iskolába kerülő diák életét jellemzi. Szépirodalmi síkon itt tulajdonképen az ifjúságtanulmányozás két eddig alig érintett fejezetéhez kapunk adalékokat s szinte ösztönzésként hatnak Illyés Gyula vallomásszerű mondatai. Valóban jobban fel kellene tárnunk és rendszeresebben meg kellene vizsgálnunk: mi a rendkivüli idők hatása a bontakozó lélekre és milyen is a pusztai fiúnak iskolánkivüli, pontosabban szünidei élete. Város és falu légköre érintkeznek itt egymással s a bontakozó lélek egyformán érzi mindkettőnek alakító, ill. megkötő hatását. Ma, amikor törekszünk arra, hogy minél több tanyai gyermek részesüljön a művelődés jótéteményeiben, amikor itt is, ott is a népigyökerű tehetségek kimüvelésére szervezkednek egyesek vagy közösségek, elsőrangú feladat annak mélyenjáró felfedése, mit is jelent a pusztai életkörből a városi művelődés erővonalai közé keveredni, mi megy végbe a kis pusztai magyarokban, akiket a városi magasabb iskola tanulói közé fogad, hogy majdan az értelmiség soraiban tölthessenek be fontos hivatást. Illyés Gyula könyvét azok közé a művek közé kell sorolnunk, amelyek hozzásegítenek e feladat tökéletesebb megoldásához. Szépirodalmi alkotás, igy nem a felvetett kérdéseket oldja meg, csak itt-ott világit rá egy-két lényeges mozzanatra. Ezeket azután a lélektani kutatásnak mélyenjáró és rendszerező kellene kiegészítenie és egységbe fognia. Illyés mint vérbeli költő az emlitett jelenségek hangulatkörébe vezetett el minket, rajtunk áll, hogy észrevegyük a sok elénkmeredő kérdést, amelyre válaszolnunk kell, ha komolyan számolunk a rendkivüli idők alakító hatásával és a városi iskolába kerülő pusztai fiú benső viaskodásával. A könyv egyik legszebb fejezete, a szántóföldeken befagyott belvizek jégtükrén repülő ifjú, a bontakozó „kora tavasz" jellemző szimboluma és köteteknél beszédesebben világítja meg az ifjúvá érő serdülő diadalmas száguldását vagy inkább száguldani akarását az élet, az eszmények síkjain.

Krammer Jenő.

Aldobolyi Nagy Miklós: A Zsitvaszög tájnépesedése. Budapest, 1942. 101. oldal.

Mikor a pedagógus hivatását teljesiti, tulajdonkép a nemzet egy töredékét vizsgálja, tanitja, neveli. E mögött a töredék mögött áll az egész. A gyermek, vagy ifjú társadalmához a szülőkön keresztül az élet egész szövevénye tartozik. Ezért igen becses, ha a tanár a nemzeti test egy töredékét is megismeri, ha egy-egy táj egész életét a legapróbb, de egyáltalán nem jelentéktelen, részéig boncol-

gatja. A tájnak az élet szerint való ilyen elemzése bölcsebbé teszi az írót, és gazdag tárháza a mélyre látásnak a nevelő számára, ki ilyen művet olvas. Így válik Aldobolyi Nagy Miklós műve közérdekűvé. A mű középpontjában a nép áll. Szervesen, a táj tartozékaként, küzdve a táj erejével és a történeti sorssal. A szerzőt a népesedés történeti alakulása ragadja meg elsősorban. Így érteti meg a ma képét. Statisztikák, táblázatok, rögzített forrásművek, személyes tapasztalat adja meg az épitmény szilárdságát. Stílusa szerint is tartalmas és érdekes olvasmány. Aki falusorsokkal foglalkozik, Aldobolyi Nagy Miklós módszerében is sok hasznos szempontot talál.

Szabó Pál Zoltán.

NEVELÉS ÉS ÉLET

A történelem tanításának célja — a nemzeti és művelődési öntudat keretei között — a történeti gondolkozásmód kialakítása. Vagyis rásegíteni a növendékek gondolatjárását arra, hogy a történelmi fejlődés során az összefüggéseket észrevegyék és így az eseményeket szerves együttnézésben (szynopszisban) mérlegelhessék. Márpedig minden történelmet tanító kartársunk tapasztalhatta, hogy — főleg az érettséginek összefoglaló követelményeivel szemben — a növendékek ismerete általában két súlyos logikai fogyatkozásban szokott szenvedni:

1.) Még az a jelölt is, aki az egyes történeti tények lefolyását kellően el tudja mondani, rendszerint alig gondol az események között fennálló ok és okozati kapcsolatra. Hajlandó szinte önmagában álló jelenségeknek tekinteni az egyes hadjáratokat, törvényreformokat, virágzási vagy hanyatlási korszakokat. Pedig ezeknek mindig mélyrehatóbb előzményük, létrehívó okuk van, melyek az illető eseményt lényegében megértetik, sőt megindokolják. De van ezen a létesítő okon kívül a legtöbb eseménynek cél-oka is: az az eszme vagy érték, amelyet az illető tett meg akart valósítani. Ennek megjelölése szintén nagyban hozzátartozik az egyes események megértéséhez és művelődéstörténeti jelentőségük felméréséhez. A logikus történeti gondolkozásmódnak ezen hiányosságán úgy segíthetünk, ha a történelmet igyekszünk szerves folyamatnak felfogni és pl. a magyar történeti sors alakulását mint élő orgánum életét állítjuk a növendékek szeme elé. Sokban hozzájárul ennek szemléletessé tételéhez az, ha a nemzeti élet kibontakozását állandóan a hullámvölgy-hullámhegy grafikus vonalaival érzékeltetjük. Az emelkedésnél, valamint a hanyatlásnál rámutatunk azokra a tényezőkre, amelyek a változást előkészítették, sürgették, vagy okozták. Egyik legszemléletesebb példája ennek Mátyás birodalma, mely külpolitikailag tekintélyes, belső szervezetében pedig jól megalapozott volt. Mi okozta tehát Mátyás halála után a szégyenletes hanyatlást, mely az osztrák-török hódoltság temetői hangulatába torkollott? — Vagy: mi volt a legbensőbb célja a reformkor vezéregyéniségeinek? — Ne felejtsük el u.i., hogy a történelmi életben is érvényes a „consecutio temporum." Itt is van *előidejűség* (a létrehozó ok,) s van *utóidejűség* (vagyis az a megvalósítandó céleszmény, mely egy-egy nagy reformátornak ihlető vezérgondolata volt.) — Ennek az elvnek következetes érvényesítése a tanításban nagyban biztosítani fogja az életszerű-

ség mellett a belső összefüggések logikai áttekintését és a mélyben rejlő vonatkozások felfedezését. Hiszen épen a történelemnek ilyen vizsgálásmódjával fogunk az emberi szellemhez legméltóbb kérdésre: a kétarcú Miért-re felelni. (Mi okból és mi célból jött létre ez a tett vagy alkotás?)

2.) A másik tényező, amellyel a történelmi tisztábban-látást akarjuk előmozdítani, a szynkronisztikus nézésmód kialakítása. A növendékek ui. rendszerint külön tanulják Magyarország történelmét és külön az egyetemes történelmet. Arra alig-alig gondolnak, hogy pl. Báthory István a francia szent-Bertalan-éj korszakában gyakorolt türelmes uralmat Erdélyben; vagy, hogy Bocskai István, I. Jakab angol király és IV. Henrik francia király az uralkodói hivatásról vallott eltérő felfogásuk ellenére is — kortársak voltak. — Ennek az áttekintési készségben mutatkozó hiányosságnak kiküszöbölésére többszörös tapasztalás során alkalmasnak bizonyult a következő módszer. Adjunk fel az osztálynak ilyesfajta kérdéseket: Milyen állapotban volt Európa 800-ban? Mi történik az egyes államokban 1750-ben? Vagy: Milyen volt az emberi művelődés 1500-ban? (Vegyék sorra az egyes országokat és népeket s vizsgálják meg az országok alkotmányos, társadalmi és gazdasági helyzetét, esetleg műveltségének fejlődését. A több növendék bevonásával megszerkesztett ügyes, átfogó felelet tulajdonképen Európa életének keresztmetszetét fogja adni az illető korszakban.)

Más természetű kérdésekkel is rászoktathatjuk gondolatjárásukat arra, hogy „egyetemes" vagy „európai" viszonylatban nézzék a történelmet. Állítassuk pl. időrendi sorrendbe az egyes uralkodókat (pl. Merész Károly, Földnélküli János és IV. Béla) vagy a különböző országok rokonjelenségeit (a magna charta, a magyar és német aranybulla.) Esetleg sorolják fel Mátyás uralkodói kortársait.

Tapasztalás szerint a növendékek szívesen vesznek részt ebben a munkában, és így látókörük tágabbá és egyetemesebbé válik.

Augur.

A cserkészet jövője. „Emberebb embert, magyarabb magyart!" Teleki Pál mondta valahol: „Ha egy mozgalom úgy indul meg, mint a magyar cserkészet, úgy fejlődik a nemzet nagy veszedelmének pillanatától kezdve, úgy birkózik meg minden nehézséggel és feladattal, akkor az nem is omolhat össze. Ha egy mozgalom így dolgozik, önerejéből ilyen eredményeket ér el és ilyen szépen fejlődik, akkor erre a mozgalomra szükség van, akkor ennek a mozgalomnak meg kell maradnia."

A magyar cserkészmozgalom majd egy esztendő óta a legteljesebb bizonytalanságban élt, a lét és nemlét között ingadozott. A harminc éves, ragyogó múlttal rendelkező mozgalom fölött majdnem megkondult a lélekharang, bár a magyar hazának sok-sok, mindig és mindenkor „jó munkát" végző ifjat adott és az egyéni nevelés terén szerzett érdemei el nem vitathatók.

A bizonytalanságnak azonban egyszeriben vége szakadt, amikor a kormányzó úr vitéz kisbarnaki Farkas Ferenc honvéd vezérőrnagyot országos főcserkésszé kinevezte.

A Ludovika Akadémia parancsnoka, a cserkész-probléma legalaposabb ismerője, 22 év óta gyakorlati cserkész. Szociális lelkülettel megáldott, nagy szervező erővel rendelkező férfi, aki 1935-ben a gödöllői jamboree vezérkari főnöke, Teleki segítőtársa, az Eucharisztikus Világkongresszus alkalmával az ellátási, tömegmozgatási és vendéggondozói csoportok vezetője, sok éven át pedig a Cserkésszövetség Nemzetvédelmi Főbizottságának elnöke. Sze-

mélye biztos záloga annak, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendelete értelmében a cserkészmozgalom szervezetére és működésére vonatkozó szabályzatot úgy fogja megállapítani, „hogy az kifejezze a mozgalom sajátosan magyar jellegét, megfeleljen mind a honvédelem, mind az ifjúság nevelése tekintetében fennálló korszerű követelményeknek, biztosítsa a leventeintézménnyel való zavartalan együttműködést és megóvja a magyar cserkészmozgalom értékes hagyományait."

Cserkészméltósága elfogadásakor, körlevélben fordult a magyar haza cserkésztisztjeihez és cserkészfiaihoz. Szavai a cserkészet további fejlődésének töretlen és egyenesvonalú útját mutatják. „Minden szükséges ujítás — önálló és önzetlen munkánk, nagyszerű életformánk: a csapatélet és a nevelési rendszer — egyszóval a cserkészet lényegének érintése nélkül fog megtörténni."

A cserkészek gyakorlati munkáját a főcserkész a következőkben foglalta össze: levente-próbaanyag, cserkészpróbaanyag (leventemunkán felül!), külön próbaanyag, sportok (repülés, sí, motor, vízi, kerékpár, stb.), magyarságtudomány, gyakorlati szociális magyar életre való nevelés. Mindennek a módja pedig: céltáborok (napi több órás munkával részvétel a magyar föld magyarjainak életében), táborozás telepesek, várromok, műemlékek közelében; táj-, nép-, faj- és természeti ismeret; hazafias jótettek, helyi szociális feladat, újszerű akadály- és teljesítményversenyek, Zrinyi hősi kultusz és katonaeszmény ápolása, regölés, népi táncok, játékok, zene, ének, tábortüzek, bekapcsolódás a gazdasági életbe (Diákkaptár!), küzdés egyes társadalmi hibák ellen, stb.

„Harminc éves tapasztalatunk, hogy elszánt nemesakaratú, önzetlen és áldozatos munkával nagy eredmények érhetők el, de csak kisebb létszám és erőteljes vezetés mellett. Nagy tömegek ilyen cserkészies életre nem alkalmasak."

Az ujjászületett cserkészet tehát régi, sajátos belső életével, teljes erejével rövid időn belül munkába áll és az eddig is bevált helyes úton a magyar ifjak ezreit immár biztos vezetéssel „emberebb emberré és magyarabb magyarrá" neveli!

Alpár Gyula.

Fajbiológiai tanfolyamok a horvát pedagógusok és orvosok számára. A Független Horvát Állam mindenben igyekszik nagy protektorainak Németországnak és Olaszországnak világnézetét átvenni és intézményeit meghonosítani, hogy ezáltal mennél jobban hozzáidomuljon amazok államberendezéséhez. Igy érdekesnek tartjuk felemliteni, hogy a horvát közoktatásügyi miniszter nemrég elrendelte, hogy a pedagógusok és orvosok számára ápr. 13-30-ig terjedő időtartamra fajbiológiai tanfolyamokat rendezzenek. Ezeknek az lenne a céljuk, hogy a hallgatóságon keresztül az egész ország figyelmét felhívják az átöröklés törvényeinek fontosságára és hogy a résztvevők egy részét teljesen kiképezzék az antropológiai és pszichometriai kutatások elvégzésére illetve ellenőrzésére. A tanfolyam elméleti és gyakorlati részre oszlik. Az elméleti rész elsősorban is a tanítók, tanárok, a tanító- és tanárképző iskolák, illetve főiskolák és egyetemek hallgatói, orvosok és orvostanhallgatók, betegápolónők és gondozónők, jogászok és ujságírók számára szól, míg a gyakorlati kiképzésben főleg azok a pedagógusok részesülnek, akikre később a különböző vizsgálatokat és méréseket fogják bízni. A főbb előadások címei a következők: *dr. B. Zarnik:* Az organizmus, mint az öröklés és a környezet produktuma; Az átöröklés törvényei; A főbb embertani

és fizikai különbségek az embereknél és az emberi fajoknál. *Dr. Dj. Vranesics:* A lelki tulajdonságok és defektusok átöröklése; *A* kulturális alkotás biológiai feltételei. *R. Bujas*: A fajokra és nemzetekre vonatkozó pszichológiai kutatások problémái, módszerei és eredményei; Hogyan vizsgálhatók és hogyan rendszerezhetők az emberek lelki tulajdonságai; Bevezetés az anthropometriába; A kérdések útján való vizsgálatok technikája. *Dr. Petz:* A pedagógia feladata tekintettel a modern biológiára. Stb. A tanfolyamokra csak korlátolt számban vesznek fel jelentkezőket.

Vándor Gyula.

A Községi Tanítók Orsz. Egyesülete (Bpest., VI. Aréna-út 136.) „**Ismerd meg Budapestet**" **utazási akciója** husvétkor a legnagyobb siker jegyében zajlott le.

A tanulmányúton résztvett 54 tanító: 26 Erdélyből, 17 az Alföldről, 7 a Dunántúlról, 2 Kárpátaljáról, 2 a Felvidékről. 28-an, tehát az összes résztvevők 70 %-a a tanulmányút segítségével jutottak először életükben a fővárosba. A résztvevők közül 33 állami, a többi községi és felekezeti tanító volt. A kirándulás sikere, a résztvevők lelkesült elragadtatása arra készteti az Egyesületet, hogy a jövőben rendszeresitse akcióját. A nyári szünetben — a leszűrt tapasztalatoknak és a kartársak kívánságának megfelelően — *három 7 napos tanulmányutat* rendeznek.

EGYESÜLETI ÉLET

A Délmagyarországi Nevelők Egyesületének Középiskolai Szakosztálya f. é. márc. 11-én tartotta ezévi ötödik ülését az áll. leánygimnáziumban .Az első előadó, *dr. Nemecskayné Paupert Gabriella* Nevelés és oktatás a Harmadik Birodalomban címen tartott előadást. A nemzetiszocialista Németországban a nevelés és oktatás ügye is nagy átalakuláson ment át. Az új rendszer elsősorban az iskolatípusok összevonására és egyesítésére törekedett, szem előtt tartva a nagy célt: a jövendő állampolgároknak az új rend alapelveinek megfelelő kiképzésben való részesítését. A nevelés célja kettős: 1. fajilag, fizikailag egészséges és derék egyének, 2. szolgálatkész közösségi tagok nevelése. Az értékes egyénné való nevelés a test, jellem és a szellem harmonikus kiképzéséből áll, a közösségi nevelés pedig az iskola, ifjúsági szövetségek és a család közös munkáján épül fel.

A nevelés egyik alapgondolata a falusi és városi ifjúság közötti válaszfalak leküzdése. Az elemi iskolák részére rendszeresített Landjahr, a középiskolások Lehrgang-ja, valamint a Reichsarbeitsdienst és a leányok nemzeti munkaszolgálata egyaránt ezt a célt szolgálják.

Az iskolakötelezettség a 17. életévig szól; a 8 elemi és a 3 éves hivatás-iskola kötelező. Már az elemi iskolában súlyt vetnek arra, hogy az alapismereteken kívül megismerkedjenek a gyermekek az egyes német néprétegek életformáival, fizikai és kulturális munkairányaival. A hivatásiskola a jövendő élethivatásra készít elő, s ez a földmíves ifjúságra is vonatkozik.

A már meglévő iskolák mellé új iskolatípusokat is állítottak. Ilyenek a nemzetpolitikai intézetek és a Hitler Adolf iskolák. Nevelésük irányára már a címük utal.

A tehetségtelen, a testileg alkalmatlan vagy a későbbi vezető munkakör szempontjából értéktelen tanuló-

anyag felszínre jutása ellen többszörös és alapos kiválasztás útján védekeznek.

Az egyetemi oktatás ismertetése kapcsán mint a tanárképzés érdekességét említi, hogy a jelöltek az első esztendőt a tanítóképző főiskolán töltik s itt válik el, hogy az illetőknek van-e hivatásérzetük és rátermettségük. A főiskolai munkába kapcsolódik a Horst Wessel-studium, mely a középiskolát nem végzett „ösztehetségek" tudományos kiképzését teszi lehetővé.

Az iskola mellett, sőt attól függetlenül, ugyancsak a nevelést szolgálja a Hitler Jugend-egyesület. Az egységes világnézeti és közösségi nevelésnek ez a hivatalos iskolája. A gazdag ismeretanyagot felölelő előadás élénk vitát nyitott.

Az ülés második előadója *dr. Lőrincz Jenő* gimn. igazgató volt. Előadása: Egy „civil" tanár gondolatai a középiskolai valláserkölcsi nevelésről.

A kérdést abból a szempontból vizsgálta: nem várnak-e még e téren is elvégzendő feladatok az iskolára? Megállapította, hogy a valláserkölcsi nevelés kérdései iránt a „civil" tanároknak is érdeklődniök kell, különben az annyira áhított *egységes* nevelői szellem törést szenved. A nevelés legbensőbb lényege hozza, hogy benne sohasem egy vagy két hatás érvényesül, hanem minden adódó hatás összesége. Elszigetelten még a legkitűnőbb hittanár sem érhet el teljes eredményt.

Raterve a hittantanításra, megállapítja, hogy a hatás döntő tényező: a hittan órák anyaga, a hittanár egyénisége és a hittanórák légköre.

Az *anyag* sok és nagyon elaprózott. Legtöbb diák éppen ezért *csak* leckének érzi, s legfeljebb egy-egy szerencsés esetben jut el az átéléséig. Pedig szilárd hitbeliségre és hitvédelemre minden ifjúnak szert kell tennie. A *hittanórák légköre* szempontjából is kissé soknak érezzük ma még a leckeszerű merevséget, másrészt a prelegálásszerű magyarázatot. Itt is kívánatos az, ami a laikus tárgyaknál már általános: a sokszínű, a gyermekeket frissen bevonó, az élvezetes és irányító szemelvényekben bővelkedő, a lankadó érdeklődést újra meg újra felcsigázó osztálymunka. A *hittanár egyénisége* döntő jelentőségű. Mivel pedig a mai gyermekben túlsok könnyedség és realitás van, nem mindig az aszkéta színezetű lelkek gyakorolják a legnagyobb hatást. Igazán megragadó hatással a puritánul derűs lelkek jelentkeznek, akik emberies, tapasztalatdús közvetlenségbe ágyazzák be a lelkiatya céltudatos komolyságát és szilárd törekvéseit.

Végül az előadó a hittanár és a többi tanár egységes kapcsolatáról szólott, s főleg az osztályfőnök és a hittanárok együtt dolgozását mondotta fontosnak.

A már tárgyánál fogva is érdekfeszítő előadást számos felszólalás követte.

(m. i.)

A Délmagyarországi Nevelők Egyesületének Szakoktatási Szakosztályának a gazdasági élet átállításával kapcsolatos intézkedések szinte parancsszerűleg írták elő, hogy egész évi munkásságát a kereskedelmi szakoktatás kérdésének szentelje. A szakosztály a folyó tanévben Jung Péter szakosztályi alelnök elnöklete alatt két ülést tartott mintegy 70 résztvevővel.

Az első ülésen Dr. Kováts József ismertette a kereskedelmi középiskolát és szerepét nevelésügyi rendszerünkben. Előadását folyóiratunk ezévi 1-2. számában közöltük.

A második ülésen Szakáll László ismertette a kereskedőtanonciskolát és szerepét nevelésügyi rendszerünkben és helyzetét városunkban. Iskolatörténeti adatok előrebocsátása után bemutatta, hogy a vonatkozó törvények, rendeletek és utasítások alapján milyennek kellene lennie a tanonciskolának,

majd teljes őszinteséggel feltárta annak valóságos helyzetét. Problémái közül meg kell említenünk, hogy az évvégi vizsgákon két tárgyból megbukott tanonc javítóvizsgálat nélkül léphet magasabb osztályba; a tanonc évközben akkor iratkozik be az iskolába, mikor szerződést köt és tekintet nélkül arra, hogy tanulmányait befejezte-e, akkor szabadul fel és hagyja el az iskolát, mikor szerződése lejár. A bajokat a kereskedelemnek képesítéshez való kötése hivatott orvosolni. Az előadás a szakoktatásunk e legtöbb problémájú iskolafaját tökéletesen megvilágította. A hozzászólások elsősorban a helybeli kereskedőtanonciskola helyzetére és az önálló tanonciskolai tanárképzésre vonatkoztak.

Kívánatos lenne, hogy a jövő tanévben a többi szakiskola életébe és problémáiba is bepillantást nyerhessünk.

Lakner Károly.

A Délmagyarországi Nevelők Egyesülete polgári iskolai szakosztálya március 4-én tartotta előadó gyűlését. *Kratofil Dezső* gyakorló iskolai felügyelő igazgató, a szakosztály alelnöke nyitotta meg az ülést. Elsőnek *dr. Mester János* egyetemi ny. r. tanár, az egyesület elnöke szólalt fel. Összetartásra hivta fel a Délvidék minden rendű-rangú nevelőjét, mert csak az egymást ismerő és az egymás munkája iránt érdeklő nevelőtársadalom dolgozhat össze a nemzetnevelés érdekében. Ezután *Vicsay Lajos* gyakorló polgári iskolai tanár adott elő *Széchenyi, a nemzetnevelő (párhuzam Szent István és Széchenyi között)* címmel. Előadó érdekesen fejtegette azt a feltűnő hasonlatosságot, ami a két legnagyobb nemzetnevelő élete és munkássága között volt. Életük főbb megnyilvánulásai — a szülői ház, ifjúkoruk, hivatástudatra ébredésük, a munkában való magukramaradásuk s életük alkonyának vigasztalansága — mind egyezést mutatnak. De ugyanígy végigvezetett előadó nemzetnevelő munkásságukon is, mindenhol párhuzamot vonva első szent királyunk és az uj magyar állam megalkotója, Széchenyi működése között. Egyezett világnézetük, hivatásukba vetett rendíthetetlen hitük, saját életük nemes példája, a távoli jövő számára építés szent tudata s a mód, ahogyan ezt a jövőépítést megindították. Rendelkeztek a nemzetnevelő minden követelményével s tudásukat, éleslátásukat, jövőbelátásukat, örökös önművelődésök árán szerzett életbölcseségüket áldozták az emberfeletti munkába, csakhogy nemzetüket felvirágoztassák s a Nyugatihoz hasonlítsák. Mintha két testben egy lélek lettek volna — állapította meg az előadó mélyre szántó fejtegetéseiben. *Dr. Mester János* elnök mondott köszönetet az értékes előadásért, az uj gondolatokért, amelyeket felvetett s annak a reményének adott kifejezést, hogy a két nemzetépítő egybevetését teljesen feldolgozva mihamarabb közreadja az előadó.

Árpád nyomda nyomása, Szeged. Nyomdáért felel: Szittner János.